

Rola i zadania archiwów biznesowych w świetle dorobku Sekcji Archiwów Biznesowych Międzynarodowej Rady Archiwów a perspektywy rozwoju polskich archiwów biznesowych

Tomasz Olejniczak

Akademia Leona Koźmińskiego / Kozminski University (Poland)
tolejniczak@kozminski.edu.pl, ORCID 0000-0002-7087-3814

Anna Pikos

Akademia Leona Koźmińskiego / Kozminski University (Poland)
apikos@kozminski.edu.pl, ORCID 0000-0003-2002-1055

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest inicjacja dyskusji nad możliwościami rozwoju archiwistyki biznesowej w Polsce w świetle dorobku i corocznych konferencji Sekcji Archiwów Biznesowych Międzynarodowej Rady Archiwów (ICA SBA). Artykuł zawiera streszczenia 14 konferencji zorganizowanych w latach 2010–2021 oraz 4 monografie pokonferencyjnych wydanych przez ICA SBA. Dodatkowo w artykule szczegółowo omówiona została publikacja *The International Business Archives Handbook* stanowiąca jedno z najważniejszych osiągnięć w dotychczasowym dorobku międzynarodowej społeczności archiwistów biznesowych. Przegląd tematyki poszczególnych konferencji oraz dorobku piśmienniczego uwzględnia szeroką gamę zagadnień, takich jak: definicja i specyfika archiwum biznesowego; różnorodność modeli funkcjonowania archiwów biznesowych na świecie; rola archiwistów biznesowych i ich relacje z wewnętrznymi i zewnętrznymi interesariuszami organizacji; wykorzystanie archiwów w marketingu i podnoszeniu wartości firm; organizacja projektów obchodów rocznicowych i badań historii korporacyjnych; relacja pomiędzy światem archiwów a światem innowacji, mediów społecznościowych i nowych technologii; rola archiwów w promocji zrównoważonego rozwoju oraz fundamentalne znaczenie etyki i zaufania w działalności archiwów biznesowych. Ostatnia część artykułu poświęcona została próbie diagnozy sytuacji i kierunków rozwoju archiwistyki biznesowej w Polsce, stanowiąc zaproszenie do podjęcia szerszej dyskusji na ten temat i aktywności polskich archiwistów na forum ICA SBA.

SŁOWA KLUCZOWE

archiwa biznesu, archiwistyka na świecie, modele funkcjonowania archiwów, Sekcja Archiwów Biznesowych Międzynarodowej Rady Archiwów, innowacje w archiwach, archiwa cyfrowe

The role and tasks of business archives in the light of the achievements of International Council on Archives Section on Business Archives and prospects for development of Polish business archives

ABSTRACT

The aim of the article is to initiate a discussion about the potential for the development of business archives in Poland in the light of the achievements

KEYWORDS

business archives, archives around the

and annual conferences of the International Council on Archives Section on Business Archives (ICA SBA). The article includes summaries of 14 conferences organized between 2010–2021, as well as 4 publications containing conference proceedings published by ICA SBA. Additionally, the article discusses in detail the monograph entitled *The International Business Archives Handbook*, which to this day constitutes one of the most important achievements in the international community of business archivists. The review of literature and debates during individual conferences cover a wide range of topics including: definition and characteristics of the business archive; diversity of business archives models functioning around the world; the role of business archivists and their relations with internal and external stakeholders of the organization; potential use of archives in marketing and increasing the value of companies; organization of anniversary projects and corporate history writing; the relationship between the world of archives and the world of innovation, social media and new technologies; the role of business archives in promoting sustainable development; and the fundamental importance of ethics and trust in the business archives activities. The last part of the article is devoted to diagnosing the situation and potential for the development of Polish business archives and ends with an open invitation to a wider discussion and active participation of Polish archivists in the international forum of ICA SBA.

world, models of functioning archives, International Council on Archives Section on Business Archives, innovations in archives, digital archives

Wprowadzenie

3 czerwca 2021 r. w siedzibie firmy Roche w Bazylei miało miejsce doroczne seminarium Sekcji Archiwów Biznesowych Międzynarodowej Rady Archiwów (ang. International Council on Archives Section on Business Archives, dalej: ICA SBA). Ze względu na ograniczenia podróżowania spowodowane pandemią COVID-19 bezpośredni udział w konferencji został ograniczony do panelistów, których wystąpienia były transmitowane na żywo w formie webinaru online. Tematem przewodnim tegorocznej konferencji była publikacja trzypiętomowej historii korporacyjnej Roche¹ z okazji obchodów 125-lecia firmy. Jedną z prezentacji autorstwa Jurisa Salaksa poświęconą była archiwom biznesowym w Europie Środkowej i Wschodniej, tj. w Rosji, Polsce, Czechach oraz krajach nadbałtyckich. Prezentacja ta stała się dla autorów niniejszego artykułu impulsem do podsumowania swoich przemyśleń i obserwacji z pięciu lat udziału w konferencjach ICA SBA oraz do refleksji nad archiwami biznesowymi jako jednego z potencjalnych kierunków przyszłego rozwoju archiwistyki polskiej.

Archiwistyka biznesowa jest gałęzią archiwistyki z relatywnie długą historią, sięgającą pierwszej połowy XX w., która w ostatnich latach doświadcza wyjątkowo

¹ *Roche in the World 1896–2021. A Global History*, red. A.L. Bieri, Editiones Roche, Bazylea 2021.

dynamicznego rozwoju. Według wielu źródeł² za najstarszą instytucję zajmującą się archiwami biznesowymi uznawana jest brytyjska Business Archives Council (dalej: BAC), powołana do życia w 1934 r.³ Archiwa biznesowe od dawna stanowią jednak przedmiot zainteresowania również w innych krajach, o czym świadczą liczne artykuły opublikowane na ten temat przez autorów w Stanach Zjednoczonych⁴, Japonii⁵, Skandynawii⁶ czy Grecji⁷. Biorąc pod uwagę rosnącą skalę i zakres geograficzny toczących się na temat archiwistyki biznesowej debat, powstanie międzynarodowego stowarzyszenia podejmującego dyskusję o archiwistyce biznesowej w perspektywie globalnej było tylko kwestią czasu.

Przykładem takiego stowarzyszenia jest ICA SBA, a konferencja w Bazylei stanowi przykład corocznych zjazdów międzynarodowego środowiska archiwistów biznesowych odbywających się regularnie od 2010 r. i stopniowo przyciągających coraz większą liczbę uczestników. Ich różnorodność skutkuje wymianą doświadczeń i dyskusjami nt. form ochrony dziedzictwa kulturowego, swobody naukowej i profesjonalnej historyków i archiwistów pracujących dla prywatnych firm oraz innowacyjnych form upowszechniania materiałów archiwalnych zawierających historię działalności ekonomicznej na całym świecie. Dyskusja o archiwach biznesowych prowadzona na forum ICA SBA prowadzi również często do głębszej refleksji nad trudnymi tematami relacji pomiędzy ekonomicznymi centrami globalnego świata a ich peryferiami, mitologizacją i wybielaniem historii założycieli, zawłaszczaniem historii i artefaktów krajów postkolonialnych, polityką pamięci firm biorących udział w Holocauście, narracjami na temat ekologii, głosami zapomnianych czy problemem cyfrowej amnezji. Różnorodność i znaczenie tematów poruszanych na forum ICA SBA dowodzi, że archiwiści biznesowi nie tylko

² Geneza oraz historia Business Archives Council została opisana w szeregu artykułów, z których warto wymienić m.in.: R.S. Sayers, *The work of the Business Archives Council*, „Aslib proceedings” 1957, t. 9 (7), s. 193–198; P. Mathias, *The First Half-century: Business History, Business Archives and the Business Archives Council*, „Business Archives” 1984, t. 50, s. 1–16; M. Anson, *History in Firms’ Documents: 75 Years of the Business Archives Council*, ibidem, 2010, t. 100, s. 1–11.

³ Strona Internetowa BAC zawiera informacje o stowarzyszeniu i aktualnych wydarzeniach i jest dostępna pod adresem: Business Archives Council, <https://businessarchivescouncil.org.uk/> [dostęp: 15.06.2021].

⁴ O.W. Holmes, *Some Reflections on Business Archives in the United States*, „The American Archivist” 1954, nr 4 (17), s. 291–304.

⁵ Y. Matsuzaki, *The Shibusawa Shashi Project and sharing information on business archives in Japan*, „Business Archives” 2005, t. 91, s. 28–43.

⁶ H. Fode, J. Fink, *Business archives in Scandinavia*, „Archives and Manuscripts” 1999, t. 27 (2), s. 54–67.

⁷ N. Pantelakis, *Business archives in Greece*, „Business archives” 1997, t. 73, s. 49–54.

zdołali wykształcić unikalną tożsamość zawodową, ale pełnią też kluczową rolę powierników pamięci jednej z najważniejszych dziedzin życia społecznego, jaką jest działalność ekonomiczna, która coraz częściej wykracza poza wąskie ramy działalności czysto komercyjnej.

W kontekście tytułu niniejszego artykułu oraz tematu przewodniego numeru zastanawiająca jest pozorna nieobecność archiwistyki biznesowej w świadomości polskich archiwistów oraz brak uczestnictwa polskich archiwistów w konferencjach ICA SBA⁸. Ostatnia z nich, podczas której prezentowano m.in. wyniki badań na temat historii działalności Roche w Polsce zgromadzone i opracowane przez łotewskiego archiwistę i historyka, skłoniły autorów do głębszej refleksji nad tą sytuacją oraz barierami i potencjałem rozwoju archiwistyki biznesowej w Polsce. Celem niniejszego artykułu jest zatem, po pierwsze, podsumowanie i prezentacja dorobku ICA SBA w postaci tematów przewodnich i treści dorocznych konferencji w latach 2010–2021 oraz monografii pokonferencyjnych. Po drugie, autorzy podejmą próbę prezentacji definicji i unikalnej specyfiki archiwów biznesowych w oparciu o istniejącą literaturę. W końcu, w ostatniej części artykułu, podjęto próbę diagnozy potencjału rozwoju archiwów biznesowych w Polsce będącego, w zamyśle autorów, zaproszeniem środowiska archiwistycznego do podjęcia pogłębionej debaty na ten temat.

Geneza Sekcji Archiwów Biznesowych Międzynarodowej Rady Archiwów (ICA SBA)

Historia i geneza ICA SBA sięga 1990 r., w którym miało miejsce przekształcenie komitetu ds. dokumentacji biznesowej w Sekcję ds. Archiwów Biznesowych i Pracowniczych (ang. Section for Business and Labour Archives, dalej: SBL)⁹. Celem SBL było zwiększenie międzynarodowego zainteresowania archiwami biznesowymi i pracowniczymi, opracowywanie praktycznych wskazówek dla archiwistów oraz współpraca z archiwami publicznymi. Na przestrzeni lat SBL anga-

⁸ Autorzy niniejszego artykułu brali regularny udział w konferencjach ICA SBA od 2015 r. i jak dotąd nigdy nie spotkali innego uczestnika z Polski. Należy zaznaczyć, iż w kręgach ICA SBA wspomina się o uczestnikach z Polski w 2012 r., jednak – według najlepszej wiedzy autorów – nie brali oni udziału w konferencjach w kolejnych latach.

⁹ International Council on Archives (dalej: ICA). Section on Business Archives, <https://www.ica.org/en/section-on-business-archives-sba> [dostęp: 6.06.2021].

zowało się w wiele działań¹⁰ uwzględniających m.in. działalność badawczą, której efektem był opublikowany w 2004 r. raport nt. sytuacji archiwów biznesowych na świecie pt. *Business archives in international comparison*¹¹. Ponadto SBL organizowało regularne spotkania komitetu sterującego oraz seminaria i konferencje we współpracy z organizacjami zawodowymi i historycznymi, takimi jak Society of American Archivists (SAA), a także archiwami biznesowymi i powiązаныmi instytucjami¹².

Od 2010 r. na pierwszy plan działalności SBL zaczęła wysuwać się kwestia organizacji dorocznych międzynarodowych sympozjów, które z roku na rok zaczęły przyciągać coraz większe grono zainteresowanych. Efektem tych spotkań były nierzadko nowe publikacje przedstawiające wiedzę i zagadnienia z zakresu archiwistyki biznesowej. W 2014 r. SBL zostało oficjalnie przemianowane na Section for Business Archives (dalej: SBA), którego główny cel zdefiniowano jako „wspieranie ochrony i korzystania z archiwów biznesowych na całym świecie”¹³. Cel ten jest realizowany poprzez pięć rodzajów działań będących kontynuacją pierwotnych założeń SBL:

1. Promowanie profesjonalnej i naukowej współpracy i komunikacji między archiwami biznesowymi i pracowniczymi oraz archiwistami.
2. Promowanie zainteresowania archiwami biznesowymi w skali międzynarodowej.
3. Opracowanie wytycznych dotyczących oceny i brakowania archiwów firm i pracowników.
4. Badania nt. dostępu do archiwów biznesowych.
5. Współpraca z archiwami publicznymi prowadzącymi archiwa biznesowe i pracownicze¹⁴.

¹⁰ Działania podejmowane przez ICA SBL w latach 2004–2009 są opisane w protokołach posiedzeń komitetu, zob.: ICA. SBA Resources, <https://www.ica.org/en/sba-resources> [dostęp: 6.06.2021].

¹¹ Publikacja jest dostępna na stronie internetowej, zob.: ICA. Business archives in international comparison. Report to ICA Congress 2004 Vienna, Austria, 2004, <https://www.ica.org/en/business-archives-international-comparison-1> [dostęp: 6.06.2021]

¹² Przykładowe inicjatywy SBL w tym zakresie opisane są na stronie japońskiej organizacji specjalizującej się w archiwistyce biznesowej, zob.: Shibusawa Eiichi Memorial Foundation, https://www.shibusawa.or.jp/english/center/network/01_icasbl.html [dostęp: 6.06.2021].

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

Obecnie SBA liczy ponad 123 międzynarodowych członków pochodzących z ponad 40 krajów¹⁵, których łączy wspólne zainteresowania oraz – zazwyczaj – sprawowanie funkcji profesjonalnego archiwisty biznesowego w strukturach międzynarodowych korporacji. ICA SBA spotyka się na corocznych konferencjach organizowanych w archiwach biznesowych zlokalizowanych w poszczególnych krajach¹⁶.

Podsumowanie działalności konferencyjnej Sekcji Archiwów Biznesowych (ICA SBA)

Do głównych elementów działalności ICA SBA należą coroczne konferencje organizowane w siedzibie jednego z członków instytucjonalnych. Konferencje zapoczątkowano w 2010 r.¹⁷ pod egidą SBL, a od 2015 r. kontynuowane są pod egidą SBA. Tabela poniżej prezentuje zestawienie dat, lokalizacji, instytucji goszczących oraz tytułów poszczególnych konferencji. W dalszych akapitach podjęto próbę rekonstrukcji treści kolejnych seminariów w oparciu o dostępne materiały¹⁸, które dają pewien wgląd w dynamikę dyskusji i rozwoju głównego międzynarodowego stowarzyszenia zrzeszającego profesjonalnych archiwistów biznesowych.

Data	Miejsce	Instytucja goszcząca	Tytuł
25–27.05.2010	Blois, Francja	Saint-Gobain	Corporate Memory, a tool serving management
10–11.05.2011	Tokio, Japonia	Shibusawa Eiichi Memorial Foundation	The Value of Business Archives: Their Use by Japanese Companies and New Global Trends

¹⁵ Pełna lista członków ICA SBA jest dostępna na stronie internetowej sekcji, zob.: ICA. Members of SBA, <https://www.ica.org/en/members-sba?page=0%2C5> [dostęp: 6.06.2021].

¹⁶ Informacje nt. przeszłych oraz przyszłych wydarzeń organizowanych przez ICA SBA można znaleźć na stronie internetowej oraz na profilu Facebook stowarzyszenia, zob.: Facebook. ICA SBA, <https://www.facebook.com/ICASBA/> [dostęp: 6.06.2021].

¹⁷ Warto nadmienić, że latach 2004–2009 miały miejsce regularne spotkania komitetu sterującego SBL, które jednak miały charakter prywatnych spotkań wąskiej grupy członków, a nie publicznych seminariów. Stąd za pierwsze wydarzenie o charakterze publicznym uznać można sympozjum we Francji w 2010 r.

¹⁸ Autorzy niniejszego artykułu, choć nie są archiwistami, należą do stowarzyszenia od 2015 r. i dotychczas brali udział w pięciu konferencjach ICA SBA we Włoszech (2015), Szwecji (2017), Chinach (2018), Wielkiej Brytanii (2018) oraz wirtualnej konferencji w Szwajcarii (2021).

Data	Miejsce	Instytucja goszcząca	Tytuł
16–17.04.2012	Kopenhaga, Dania	A.P. Moller-Maersk	With Constant Care... the Business Archivist in the 21st Century
14–16.04.2013	Bazylea, Szwajcaria	F. Hoffmann-La Roche	Crisis, Credibility and Corporate History: Tackling the Archive's Conflict Between Scientific History and Marketing
14–15.04.2014	Londyn, Wielka Brytania	Unilever	From Factory to Facebook: New Ways to Engage with Business Archives
15–16.06.2015	Mediolan, Włochy	Museimpresa	Creating the Best Business Archive: Achieving a Good Return on Investment
4–5.04.2016	Atlanta, Stany Zjednoczone	Coca Cola Archives	Sustainability
5–6.04.2017	Sztokholm, Szwecja	Centre for Business History	The Future Role of Business Archives
5–6.12.2017	Mumbaj, Indie	Godrej & Boyce Mfg. Co. Ltd.,	Going Back to the Future: The Role of Corporate Archives in Reshaping Brand Identity and the Corporate Culture
16–17.05.2018 (współorganizacja)	Pekin, Chiny	Państwowa Administracja Archiwów Chin (SAAC)	Archives Facilitate Enterprise Innovation and Development
14–15.11.2018 (współorganizacja)	Londyn, Wielka Brytania	National Archives	Can you believe it...? Business archives and trust
17–18.09.2019	San Francisco, Stany Zjednoczone	Levi Strauss & Co.	Business Archives & the Next Gold Rush
22–23.09.2020 (odwołana)	Kopenhaga, Dania	A.P. Moller-Maersk	"The Weather Report" Outlooks and trends in business archives
3.06.2021	Bazylea, Szwajcaria	Roche Archives	A Global History for a Global Business: Roche's 125 Year Anniversary

Źródło: Opracowanie własne.

ICA SBL 2010 Blois, Francja

Pierwsze sympozjum Sekcji Archiwów Biznesowych miało miejsce w dniach 25–27 maja 2010 r. w siedzibie archiwów Saint-Gobain w miejscowości Blois we Francji. Spotkanie nosiło tytuł „Corporate memory, a tool serving management”, a głównymi patronami wydarzenia były firma Saint-Gobain, francuskie stowarzyszenie historii korporacyjnych Patrimoine et mémoire d'entreprises, Międzynarodowa Rada Archiwów oraz firma Veuve Cicquot¹⁹.

Organizator spotkania, Grupa Saint-Gobain, odegrała pionierską rolę w zakresie archiwistyki biznesowej we Francji²⁰. W 1985 r., z okazji otwarcia nowej siedziby archiwum korporacji, zorganizowała sympozjum zatytułowane „Pamiętki przyszłości, historia w firmie”, podczas którego po raz pierwszy dyskutowano we Francji nad koncepcją archiwów biznesowych jako nośnika historii służącego tożsamości i kulturze korporacyjnej. Od tamtego czasu pojawiły się nowe trendy i innowacje w zakresie archiwistyki biznesowej, a same archiwa zaczęły aktywnie uczestniczyć w procesie podejmowania decyzji i planowania na szczeblu korporacyjnym. Jak podkreślali uczestnicy sympozjum z 2010 r., do najważniejszych funkcji archiwów biznesowych należy gromadzenie i ochrona dokumentów stanowiących dowody działalności, wartościowanie i selekcja dokumentacji bieżącej, ochrona pamięci korporacyjnej i zapewnienie właściwej komunikacji. Są one zaangażowane praktycznie we wszystkie dziedziny zarządzania, w tym działania prawne, finansowe, zarządzanie zasobami ludzkimi, nieruchomościami i środkami trwałymi, sprzedaż i marketing. Mają udział w realizacji zrównoważonego rozwoju, badań i ochrony środowiska oraz zapewnienia tożsamości i trwałej kultury korporacyjnej. Celem sympozjum było zatem pokazanie, na praktycznych przykładach i w szerokiej perspektywie międzynarodowej, w jaki sposób historia przedsiębiorstwa stała się narzędziem w służbie zarządzania, a archiwistyka biznesowa przekształciła się w specyficzną formę zarządzania wiedzą. Zwracano ponadto uwagę na dynamikę zarządzania dziedzictwem w przypadku nieprzewidzianych okoliczności, trudności czy zmian w zakresie zasad i wartości przedsiębiorstwa, takich jak upadłości, fuzje i przejęcia. W prezentacjach podejmowano

¹⁹ Informacja o wydarzeniu jest dostępna na stronie internetowej ICA SBA, zob.: ICA. Symposium “Corporate memory, a tool serving management”, Blois, France, 25-27 May 2010, <https://www.ica.org/en/symposium-corporate-memory-tool-serving-management-blois-france-25-27-may-2010> [dostęp: 15.07.2021].

²⁰ Broszura informacyjna dostępna do pobrania na stronie ICA SBA, zob. ibidem.

również kwestię tego, w jaki sposób starzejące się materialne lub niematerialne aktywa mogą być ponownie wykorzystywane w projektach odwołujących się do historii i tożsamości korporacyjnej.

Tematyka pierwszego sympozjum obejmowała większość najważniejszych kwestii, takich jak rola i relacje pomiędzy archiwum a przedsiębiorstwem, międzynarodowa różnorodność archiwów oraz konieczność wprowadzania ciągłych zmian, adaptacji i innowacji w archiwistyce biznesowej w celu zwiększenia jej potencjału i znaczenia dla działalności gospodarczej. Kwestie te stanowiły zapowiedź tematyki spotkań w kolejnych latach.

ICA SBL 2011 Tokio, Japonia

Drugie międzynarodowe sympozjum sekcji archiwów biznesowych miało miejsce w dniach 10–11 maja 2011 r. w Tokio w Japonii i było zorganizowane przez Shibusawa Eiichi Memorial Foundation przy wsparciu ICA SBL oraz Business Archives Association of Japan²¹. Spotkanie nosiło tytuł „The Value of Business Archives: Their Use by Japanese Companies and New Global Trends” i przyciągnęło ponad 100 uczestników oraz szerokie grono japońskich sponsorów i instytucji wspierających²².

Sympozjum w Tokio składało się z czterech sesji, z których pierwsze dwie, zatytułowane „The Power of History Marketing”, poświęcono międzynarodowym przykładom wykorzystania archiwów w działalności marketingowej. Trzecia nosiła tytuł „National Strategies and Business Archives” i dedykowana była prezentacji narodowych strategii rozwoju archiwistyki biznesowej w Chinach i Wielkiej Brytanii. Czwarta sesja – „Archives: A Tool for Change” – zawierała prezentacje członków biura SBL na temat tego, jak w pełni wykorzystać archiwa biznesowe jako zasoby zarządcze i intelektualne. Na koniec spotkania prelegenci wzięli udział w dyskusji plenarnej, w trakcie której poruszono wiele tematów i zagadnień związanych z działalnością oraz praktykami archiwów biznesowych, takimi

²¹ ICA. Symposium “The Value of Business Archives: Their Use by Japanese Companies and New Global Trends” Tokyo, Japan, 11 May 2011, <https://www.ica.org/en/symposium-value-business-archives-their-use-japanese-companies-and-new-global-trends-tokyo-japan-11> [dostęp: 15.07.2021].

²² Resource Center for the History of Entrepreneurship Shibusawa Eiichi Memorial Foundation. International Symposium: “The Value of Business Archives”, https://www.shibusawa.or.jp/english/center/network/01_icasbl/Tokyo/index.html [dostęp: 15.07.2021].

jak: dostęp do informacji o historii firmy, negatywne dziedzictwo firmy, relacje z muzeami korporacyjnymi, współpraca z archiwami publicznymi, promocja archiwów, zasady prowadzenia dokumentacji w organizacjach itp. Poruszono również kwestie kluczowej roli archiwów w działaniach podejmowanych w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu²³.

Materiały sympozjów zostały udostępnione online oraz wydane w formie e-booka pt. *Leveraging Corporate Assets: New Global Directions for Business Archives*²⁴. Tokijskie sympozjum kontynuowało debatę na temat wieloaspektowej wartości archiwów biznesowych i ich roli w zarządzaniu przedsiębiorstwem w obszarach takich jak: kwestie prawne, społeczna odpowiedzialność biznesu, zarządzanie ryzykiem, marketing, rozwój produktu, zarządzanie marką, relacje publiczne, marketing historyczny, edukacja, kultura organizacyjna itp. W oparciu o szerokie spektrum tematów organizatorzy wybrali trzy główne wątki: marketing historyczny, storytelling oraz proaktywność jako pożądana cecha archiwisty biznesowego. Kwestie te reprezentowały trzy czynniki, które w największym stopniu przyczyniają się do zwiększenia znaczenia archiwistyki i archiwistów w środowisku korporacyjnym oraz wskazywały kierunek dla archiwów biznesowych i codziennej pracy specjalistów ds. zarządzania dokumentacją i archiwami.

ICA SBL 2012 Kopenhaga, Dania

Trzecie międzynarodowe seminarium sekcji archiwów biznesowych miało miejsce w dniach 16–17 kwietnia 2012 r. w siedzibie archiwów firmy logistycznej A.P. Moller-Maersk w Kopenhadze. Sympozjum nosiło tytuł „With Constant Care... the Business Archivist in the 21st Century” i organizowane było pod patronatem ICA²⁵.

Sympozjum w Kopenhadze poświęcone było czterem głównym tematom: fuzje i dezinwestycje, organizacja i bieżąca działalność archiwum, zrównoważony

²³ Ibidem.

²⁴ *Leveraging Corporate Assets: New Global Directions for Business Archives*, Tokio 2012, https://www.shibusawa.or.jp/english/center/network/01_icasbl/Tokyo/leveraging.html [dostęp: 15.07.2021].

²⁵ ICA. International Seminar: “With Constant Care The Business Archivist in the 21st Century”; Copenhagen, Denmark, 16-17 April 2012, <https://www.ica.org/en/international-seminar-constant-care-business-archivist-21st-century-copenhagen-denmark-16-17-april> [dostęp: 15.07.2021].

rozwój w archiwach oraz zarządzanie dokumentacją elektroniczną²⁶. Prezentacja otwierająca pt. „W sercu firmy – archiwa, tożsamości i strategię” przedstawiała perspektywę historyków biznesu na potencjalną relację pomiędzy archiwami korporacyjnymi a tożsamością i strategią rozwoju firmy. Archiwa korporacyjne prezentowane były jako przydatne narzędzie przy definiowaniu tożsamości i odrębności korporacyjnej oraz jako źródło inspiracji. Problematyka fuzji i dezinwestycji została poruszona w czterech prezentacjach: w pierwszej zaprezentowano przykłady wyzwań jednoczesnego zarządzania wieloma archiwami bankowymi w ramach jednej z włoskich grup finansowych. W drugiej omówiono proces dokumentowania obiektów fizycznych, procesów pracy i interakcji społecznych w toku likwidacji dużego przedsiębiorstwa przemysłowego na przykładzie The Odense Steel Shipyard 1918–2011. Trzecia prezentacja poświęcona była procesowi zarządzania historią i stopniowego zrastania się tożsamości marek w ramach grupy Volkswagen. Czwarta pokazywała, w jaki sposób fuzje niemieckich firm chemicznych wpłynęły na strukturę Archiwów Korporacyjnych Evonik Industries. Na temat organizacji i bieżącej działalności archiwum ogłoszono trzy wystąpienia, poświęcone następującym zagadnieniom: doświadczeniom banku HSBC w zakresie wyzwań, możliwości i strategii rozszerzenia oferowanych usług archiwalnych; nowym możliwościom rozwoju i kontroli archiwów poprzez powstanie nowej funkcji Menedżera Pamięci na przykładzie grupy Saint-Gobain; projektowi Domu Pomysłów LEGO jako sposobu na utrzymanie i rozwijanie rozumienia autentycznej tożsamości, kultury i wartości marki. W zakresie problematyki zrównoważonego rozwoju w archiwach zaprezentowano zagadnienia wykorzystania zasobów archiwów jako wsparcia firmy Maersk we wdrażaniu założeń zrównoważonego rozwoju oraz przekształcenia go w przewagę konkurencyjną, kwestie niskoenergetycznych rozwiązań umożliwiających zrównoważony rozwój zgodny z wytycznymi w zakresie przechowywania i ekspozycji materiałów archiwalnych oraz projektowania pasywnego i energooszczędnych rozwiązań architektonicznych w budownictwie archiwalnym na przykładzie firmy Clarks. Sesja poświęcona zarządzaniu dokumentacją elektroniczną obejmowała tematykę wdrożenia normy ISO 30300 jako standardu wspierającego lepsze przechowywanie dokumentacji biznesowej, polityk bezpieczeństwa i zarządzania dokumentacją cyfrową, przykładowych narzędzi i rozwiązań w obszarze selekcji, przechowywania i standaryzacji dokumentów i innych materiałów cyfrowych w przypadku małych firm

²⁶ Ibidem.

i indywidualnych darczyńców oraz standardów zarządzania danymi w organizacji i ich wdrożeniu na przykładzie szwedzkiej Służby Żeglugi Powietrznej (LFV). Zaprezentowano także wykorzystanie zbiorów historycznych i bieżących Archiwum Roche jako wsparcia globalnego zarządzania dokumentacją oraz zastosowanie zasad klasycznej archiwizacji.

ICA SBL 2013 Bazylea, Szwajcaria

Czwarte międzynarodowe seminarium odbyło się w siedzibie archiwów szwajcarskiej firmy farmaceutycznej F. Hoffmann-La Roche Ltd. w dniach 14–15 kwietnia 2013 r. pn. „Crisis, Credibility and Corporate History: Tackling the Archive’s Conflict Between Scientific History and Marketing”²⁷.

Spotkanie koncentrowało się na potencjalnym konflikcie między nauką historyczną a wymaganiami współczesnego marketingu historycznego²⁸. Składało się z pięciu paneli tematycznych, pn. „Marking out the extremes in corporate history”, „Novel approaches in corporate history: selected examples”, „Historical writing: no more tales of heroes and myths!”, „Scientific credibility and getting across the message: can we bridge the gap?”, „The global scale of corporate history: Changing expectations in changing environments”²⁹.

Wśród przedstawionych wykładów, kilka zasługuje na przybliżenie. Prezentacja korporacji A.P. Moller-Maersk, dotyczyła dwóch dużych projektów monograficznych, które zmieniły jej podejście do badań historycznych i komunikacji. Ich autorzy pokazali rolę archiwistów w dokumentowaniu i utrwalaniu historii firmy i umiejętnym łączeniu profesjonalizmu z subiektywną prezentacją wpływu firmy na społeczeństwo, jednostki i branże. Prezentacja firmy Nestlé podsumowała jej doświadczenia w zakresie kilku projektów historycznych. Zwrócono uwagę na konieczność jasnego określenia zadań komunikacyjnych i docelowych odbiorców publikacji oraz możliwość projektowania historii korporacyjnej w różnym zakresie i formie, dopasowując je do oczekiwań różnych grup odbiorców. Z kolei archiw-

²⁷ ICA. International Seminar: “Crises, Credibility and Corporate History: tackling the archive’s conflict between scientific history and marketing” Basel, Switzerland, 14–16 April 2013, <https://www.ica.org/en/international-seminar-%E2%80%99Crises-credibility-and-corporate-history-tackling-archive%E2%80%99s-conflict-between> [dostęp: 15.07.2021].

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

sta firmy Roche skupił się na potencjale i ograniczeniach stosowania naukowych metod badawczych w badaniach prowadzonych przez archiwistów zatrudnionych w sektorze prywatnym. Podjęto także kwestie, w jaki sposób współczesna historia biznesu, inspirowana teoretycznym podejściem nauk społecznych, może z jednej strony gwarantować spełnienie kryterium naukowości publikacji, a z drugiej wspierać działania marketingowe bądź zarządzanie reputacją firmy. Poruszono temat wykorzystania biografistyki historycznej jako ważnego medium rozumienia historii. W kolejnych wystąpieniach podjęto zagadnienie alternatywnych form organizacji kampanii informacyjnych, działań marketingowych i obchodów rocznicowych z wykorzystaniem narzędzi storytellingu. W ramach case study przedstawiono przykłady wykorzystania zbiorów archiwów biznesowych i dziedzictwa firmy.

Seminarium w Bazylei w znaczący sposób pogłębiło debatę i refleksję nad tradycjami i nowym wymiarem historii korporacji. Materiały konferencyjne zostały wydane w formie publikacji pt. *Crisis, Credibility and Corporate History*³⁰.

ICA SBL 2014 Londyn, Wielka Brytania

Piąte międzynarodowe seminarium odbyło się 14–15 kwietnia 2014 r. w siedzibie firmy Unilever w Londynie³¹. Symposium nosiło tytuł „From Factory to Facebook: New Ways to Engage with Business Archives” i – jak wynika z nazwy – jego tematem przewodnim było wykorzystanie mediów społecznościowych w komunikacji dotyczącej zbiorów archiwalnych³².

Podczas seminarium odbyło się 7 paneli. Podczas pierwszego, pn. „How business archives are perceived externally”, poruszano kwestie efektów realizacji brytyjskiej narodowej strategii archiwów biznesowych³³, wdrożenia systemu

³⁰ Zob.: *Crisis, Credibility and Corporate History*, ICA Studies, red. A. Bieri, Liverpool University Press, Liverpool 2015, https://books.google.pl/books/about/Crisis_Credibility_and_Corporate_History.html?id=Y5o6DwAAQBAJ&redir_esc=y [dostęp: 15.07.2021].

³¹ Na temat wydarzenia, zob.: ICA. From Factory to FaceBook: new ways to engage with business archives, London, England, 14–15 April 2014, <https://www.ica.org/en/factory-facebook-new-ways-engage-business-archives-london-england-14-15-april-2014> [dostęp: 20.07.2021].

³² Sprawozdanie z konferencji w Londynie dostępne jest w newsletterze Fundacji Shibusawa – zob. Newsletter archiwalny nr 51 Fundacji Shibusawa dostępny w języku japońskim pod adresem: <https://www.shibusawa.or.jp/center/ba/bn/20140611.html> [dostęp: 20.07.2021].

³³ The National Archives. The National Strategy for Business Archives (England and Wales), 2009 <https://www.nationalarchives.gov.uk/archives-sector/projects-and-programmes/business-archives-strategy/> [dostęp: 20.07.2021].

certyfikacji usług archiwalnych, znaczenia archiwów biznesowych w edukacji i badaniach naukowych oraz potencjału współpracy ze szkołami biznesu, a także kluczowej roli archiwistów biznesowych w kształtowaniu wizerunku archiwów biznesowych wśród użytkowników oraz dziennikarzy, mediów i opinii publicznej. Drugi panel – „National Strategies for England, Scotland and Wales” – poświęcony był działaniom podejmowanym w ramach brytyjskiej strategii na rzecz archiwów biznesowych, w tym pracom zespołu zarządzania kryzysowego London Metropolitan Archives, sposobom docierania do nowych interesariuszy poprzez popularyzację zasobu przez Scottish Business Archives Council, a także działaniom inicjowanym przez Walijską Radę Archiwów. Trzeci panel, pn. „Marketing the heritage”, składał się z wykładu plenarnego nt. projektu społecznego „Sunlight” firmy Unilever i trzech prezentacji poruszających tematy: marketingowego wykorzystania cyfrowych materiałów archiwalnych przez archiwa Coca-Coli; reorganizacji archiwów i rozwoju marketingu historycznego marki Mondelez po jej wydzieleniu z firmy Kraft Foods; wykorzystania archiwów i historii przez dom towarowy Fortnum & Mason do budowy wizerunku firmy. Czwarty panel – „Marketing the corporate museum in the 21 century” – uwzględniał 3 prezentacje poruszające kwestie strategii komunikacji i wykorzystania mediów społecznościowych w promocji historii marki Guinness, planów utworzenia centrum historii i nauki firmy Alliance Boots oraz kreatywnych strategii prezentowania historycznego dziedzictwa marek i firm przez ARTCHIVIUMlab. Piąty panel – „The brave new world of social media” – zawierał wykład na temat dostosowania kultury i narracji globalnej marki do lokalnej społeczności oraz 3 prezentacje omawiające realizację strategii komunikacji w mediach społecznościowych Royal Bank of Scotland, projekt regularnego publikowania w mediach społecznościowych materiałów związanych z historią firmy Maersk oraz projekt MAST stanowiący narzędzie do standaryzacji archiwów mobilnych na platformach Android i Apple. Ostatnie dwa panele nosiły ten sam tytuł – „New developments and best practice case studies” – i przedstawiały najlepsze praktyki w zakresie wykorzystania mediów społecznościowych przez archiwa i muzea oraz tworzenia aplikacji i wirtualnych archiwów firmowych.

Seminarium w Londynie można uznać za przełomowe, ponieważ (oprócz tradycyjnych uczestników reprezentujących naukowców, sektor publiczny i firmy będące w posiadaniu archiwów) zdołało przyciągnąć nowe grono uczestników

z sektora technologicznego, mediów społecznościowych oraz sektora pozarządowego. Spotkanie pokazało strategiczne znaczenie archiwów biznesowych oraz nakreśliło potencjalne ścieżki ich rozwoju.

ICA SBA 2015 Włochy, Mediolan

Było to pierwsze seminarium organizowane pod nową nazwą ICA SBA³⁴. Konferencja miała miejsce w dniach 15–16 czerwca 2015 r. w Mediolanie, w siedzibie włoskiego stowarzyszenia muzealników i archiwistów biznesowych Museimpresa³⁵. Nosiła tytuł „Creating the Best Business Archive – Achieving a Good Return on Investment”³⁶. Głównymi patronami wydarzenia byli producent opon Pirelli³⁷ oraz bank Intesa Sanpaolo³⁸.

Tematy paneli poruszały kwestie włoskiej archiwistyki biznesowej, innowacyjnych modeli zarządzania archiwami, archiwistyki biznesowej w krajach rozwijających się, wyzwaniach i nowych usług archiwistycznych, rozpowszechniania wiedzy o archiwach biznesowych wewnątrz organizacji oraz poza nią, wykorzystania kolekcji fotograficznych i multimedialnych oraz budowania zespołów archiwalnych³⁹. Podczas konferencji zaprezentowano również przebieg prac nad publikacją pt. *The International Business Archives Handbook*⁴⁰.

Głównym wnioskiem płynącym z dyskusji, która toczyła się podczas konferencji, była heterogeniczność modeli funkcjonowania archiwistyki biznesowej

³⁴ Było to również pierwsze seminarium, w którym autorzy artykułu uczestniczyli osobiście.

³⁵ Na temat stowarzyszenia, zob.: Museimpresa, <https://museimpresa.com/> [dostęp: 6.06.2021].

³⁶ Na temat konferencji, zob.: ICA. SBA Conference “Creating the best business archive”, Milan, Italy, 15-16 June 2015, <https://www.ica.org/en/sba-conference-%E2%80%9Ccreating-best-business-archive%E2%80%9D-milan-italy-15-16-june-2015-2015-ica-sba-conference> [dostęp: 20.07.2021].

³⁷ Więcej na temat patrona, zob.: Museimpresa. Fondazione Pirelli, <https://museimpresa.com/associati/fondazione-pirelli/> [dostęp: 6.06.2021].

³⁸ Więcej na temat patrona, zob.: Museimpresa. Intesa Sanpaolo, <https://museimpresa.com/associati/archivio-storico-del-gruppo-intesa-sanpaolo/> [dostęp: 6.06.2021].

³⁹ Konferencja w Mediolanie jest jednym z najlepiej udokumentowanych spotkań ICA SBA. Program konferencji oraz materiały pokonferencyjne w postaci prezentacji są dostępne online, zob.: ICA. SBA Conference “Creating the best business archive”, <https://www.ica.org/en/sba-conference-%E2%80%9Ccreating-best-business-archive%E2%80%9D-milan-italy-15-16-june-2015-2015-ica-sba-conference> [dostęp: 6.06.2021].

⁴⁰ Zob.: F. Pino, *Creating the Best Business Archive. Achieving a good return on investment*, Hoepli, Mediolan 2017.

w różnych krajach świata wynikająca z różnorodnych uwarunkowań historycznych, społeczno-kulturowych, prawno-politycznych oraz biznesowych. Jeannette Strickland, próbując dokonać podsumowania wspomnianych modeli, wyróżniła wśród nich następujące: wewnątrzfirmowe (np. archiwa Coca-Coli, Roche, Maersk); fundacji (np. archiwa Fundacji Rothschildów); specjalistyczne repozytoria (np. The History Factory); archiwa narodowe i regionalne (Danish National Business Archives, Westphalian Business Archive); uniwersyteckie (np. University of Glasgow Scottish Business Archive); muzealne (Museum of Science & Industry, Manchester) oraz archiwa publiczne skupiające informacje o kilku branżach (np. London Metropolitan Archives)⁴¹. Obserwując dyskusję, można było również zauważyć pewne tendencje sugerujące preferowanie określonych modeli przez poszczególne kraje. W Chinach i Arabii Saudyjskiej dominowały modele centralne. W USA, Indiach i Japonii – wewnątrzfirmowe i fundacje; rozwijano także specjalistyczne repozytoria świadczące usługi archiwistyczne. We Włoszech i Niemczech przyjęły się modele silnych archiwów regionalnych. W Szwecji i Norwegii – publiczne i partnerstw publiczno-prywatnych. W Wielkiej Brytanii i Australii spotkać można modele współpracy z uczelniami. Skala wyzwania, jakim jest dokumentowanie historii działalności gospodarczej oraz różnorodność tej działalności sprawiała, że w każdym z tych krajów, nawet w przypadku istnienia modelu dominującego, pozostawało wystarczająco dużo przestrzeni dla całej gamy przedsiębiorstw prywatnych i indywidualnych aktorów zajmujących się archiwistyką biznesową we własnym zakresie i według własnych potrzeb. Ostatnim wnioskiem płynącym z wystąpień było spostrzeżenie, że pomimo różnic w modelu funkcjonowania bądź miejscu zatrudnienia, archiwistów biznesowych łączyły podobne wyzwania i zainteresowania, stanowiące fundament unikalnej tożsamości zawodowej. W końcu, w kontekście niniejszej publikacji, zastanawiający był fakt braku uczestników z Polski oraz małej liczby uczestników z regionu Europy Środkowej i Wschodniej reprezentowanej przez pojedynczych archiwistów z Czech (archiwum Bata) oraz Węgier (archiwum Tungsram).

⁴¹ J. Strickland, Models of management for business archives: an overview (prezentacja multimedialna), <https://www.ica.org/en/sba-conference-%E2%80%9Ccreating-best-business-archive%E2%80%9D-milan-italy-15-16-june-2015-2015-ica-sba-conference> [dostęp: 6.06.2021].

ICA SBA 2016 Atlanta, Stany Zjednoczone

Kolejne doroczne seminarium ICA SBA odbyło się w siedzibie The Coca-Cola Company w Atlancie w Stanie Georgia w dniach 4–5 kwietnia⁴². Jego tematem przewodnim był zrównoważony rozwój. Przyciągnęło ono 130 archiwistów biznesowych z szesnastu krajów. Dwudniowa konferencja składała się z dwóch wykładów panelowych, piętnastu prezentacji, dyskusji oraz zwiedzania Archiwów Coca-Coli⁴³.

Zgodnie z tematem przewodnim seminarium, uczestnicy dyskutowali o tym, jak utrzymać archiwum, w jaki sposób placówki archiwalne mogą przyczynić się do wprowadzenia zrównoważonych wzorców biznesowych i jak archiwa mogą wspierać rozwój marki. Konferencję rozpoczęły dwie prezentacje. Pierwsza z nich poświęcona była Agendzie 2030 Global Compact Organizacji Narodów Zjednoczonych i temu, w jaki sposób archiwiści biznesowi mogą wspierać firmy w identyfikacji ich celów wpisujących się w ideę zrównoważonego rozwoju. Druga prezentacja dotyczyła inicjatyw w zakresie zrównoważonego rozwoju podejmowanych przez Coca-Colę i przypadkom, w których w archiwach przeprowadzono kwerendę w poszukiwaniu historii o dziedzictwie firmy. Kolejne referaty wygłosili archiwiści, którzy omawiali zagadnienie zrównoważonego rozwoju w swoich archiwach i firmach. Przedstawiciel Business Archives Council for Scotland pokazywał, w jaki sposób wykorzystano zrównoważony rozwój jako argument za uruchomieniem programu archiwów korporacyjnych w firmie Macallan Whisky. Program miał docelowo zapewnić rozwój świadomości na temat marki wśród konsumentów oraz wesprzeć rozwój produktów i ochronę praw własności intelektualnej firmy. Archiwiści z firmy A.P. Moller-Maersk poruszyli kluczowe pytania o relacje pomiędzy firmą a społeczeństwem, godzeniem ochrony praw człowieka z obowiązkami organizacji oraz roli archiwisty w udostępnianiu archiwów prywatnych. Archiwiści The Coca-Cola Company oraz Guinness w swoich prezentacjach przywołali przykłady bezpośredniego zaangażowania archiwów w obecny i przyszły rozwój produktów. Największe zainteresowanie uczestników

⁴² Więcej o konferencji, zob.: ICA. SBA 2016 Conference at Coca-Cola in Atlanta, United States, <https://www.ica.org/en/sba-2016-conference-coca-cola-atlanta-united-states> [dostęp: 20.07.2021].

⁴³ Sprawozdanie z konferencji jest dostępne na stronie Amerykańskiego Stowarzyszenia Archiwistów, zob.: T. Ryan, *Sustainability In Business Archives*, https://mydigitalpublication.com/publication/?i=301933&article_id=2481678&view=articleBrowser&ver=html5 [dostęp: 20.07.2021].

wzbudziła jednak dyskusja panelowa na temat szkolenia i mentoringu archiwistów w świecie korporacji. Dyskusja ta dostarczyła kilku pomysłów na poprawę szkoleń i rzuciła nieco światła na obecne praktyki stosowane w różnych krajach świata. Pierwszy dzień konferencji SBA ICA 2016 zakończył się zwiedzaniem Archiwum Coca-Coli. Drugiego dnia zaplanowano kolejnych dziesięć prezentacji. Wygłosili je prelegenci reprezentujący branże telekomunikacyjną, bankową, odzieżową, przemysłu alkoholowego, kosmetyczną oraz przedstawiciel legendarnej firmy Harley-Davidson. W trakcie prezentacji kontynuowano dyskusję o tym, w jaki sposób archiwa mogą przyczynić się do wprowadzenia zrównoważonych wzorców biznesowych i wspierać rozwój marki.

Podsumowując, szeroki zakres tematów i zróżnicowana grupa referentów, pozwoliły uczestnikom lepiej zrozumieć globalne praktyki i standardy, uzyskać nowe perspektywy i pomysły, które mogli zastosować we własnym archiwum, a także, co nie mniej ważne, lepiej poznać międzynarodową społeczność archiwów biznesu.

ICA SBA 2017 Sztokholm, Szwecja

W dniach 4–6 kwietnia 2017 r. w Sztokholmie miała miejsce konferencja ICA SBA zatytułowana „The Future Role of Business Archives”⁴⁴. Spotkanie odbyło się w Eric Ericsson Hall⁴⁵, a jego głównym gospodarzem było szwedzkie stowarzyszenie archiwistyki biznesowej Centre for Business History⁴⁶.

Zgodnie z hasłem przewodnim konferencji, tematy poszczególnych paneli koncentrowały się na teraźniejszej i przyszłej roli, jaką archiwa powinny pełnić w biznesie i szeroko pojętym społeczeństwie. Ogromną zaletą sztokholmskiej konferencji był fakt udostępnienia nagrań wideo z wydarzenia na jego stronie internetowej⁴⁷. Ze względu na tematykę, konferencją zainteresowanych było wiele

⁴⁴ Strona internetowa wydarzenia, zawierająca program oraz nagrania video ze wszystkich wystąpień, jest dostępna pod adresem: Centre for Business History. ICA SBA 2017: „The Future Role of Business Archives”, <https://www.naringslivshistoria.se/en/cfn-nyheter/future-role-business-archives/> [dostęp: 6.06.2021].

⁴⁵ Eric Ericsson Hall, <https://ericericssonhallen.se/> [dostęp: 6.06.2021].

⁴⁶ Więcej na temat stowarzyszenia, zob.: Centre for Business History, <https://www.naringslivshistoria.se/en/cfn-nyheter/filmserie-om-sparbanksiden-och-sparbankernas-historia/> [dostęp: 6.06.2021].

⁴⁷ Zob. Centre for Business History. ICA SBA 2017...

znanych marek, takich jak Wikimedia, IKEA, Martini, Mercedes-Benz, Adidas, Budweiser i Hallmark. Ich przedstawiciele omówili rolę archiwów w tych przedsiębiorstwach⁴⁸. Konferencja przyciągnęła również firmy zajmujące się w sposób komercyjny promocją organizacji w oparciu o ich historię⁴⁹ oraz wielu historyków biznesu interesujących się tematyką wykorzystania historii w szeroko rozumianym marketingu⁵⁰.

Podczas konferencji zwrócono uwagę na znaczenie transparentności i rolę archiwów biznesowych w kształtowaniu otwartego dostępu do źródeł historycznych. Zagadnienia te poruszone były także podczas warsztatu poświęconego roli i wyzwaniom archiwów biznesowych w najbliższej przyszłości. Jego uczestnicy zwracali uwagę m.in. na rosnące oczekiwania transparentności, otwartego i nieograniczonego dostępu do archiwów prywatnych przedsiębiorstw, na rosnącą presję i konieczność wnoszenia wartości dodanej archiwów biznesowych do działalności komercyjnej firm oraz na potencjał wykorzystania historii i archiwów w komunikacji marketingowej. Kolejnym podejmowanym tematem była relacja pomiędzy archiwami i nauką, zarówno na poziomie instytucjonalnym, rozumianym jako współpraca archiwów biznesu i uczelni, jak i na poziomie indywidualnymi, rozumianym jako współpraca archiwistów i historyków biznesu. W kilku prezentacjach poruszono kwestię roli archiwów biznesowych w kształtowaniu tożsamości lokalnych społeczności, zachowaniu dziedzictwa przemysłowego i kulturowego oraz rozwoju turystyki regionalnej. Zarówno przedstawiciele przedsiębiorstw, jak i historycy biznesu zwracali uwagę na potencjał archiwów w budowaniu atrakcyjnych, a jednocześnie opartych na faktach narracji historycznych, zwiększających atrakcyjność marek. Część wystąpień odnosiła się także do przyszłych wyzwań – roli archiwów biznesowych w cyfrowym świecie.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Jedną z najbardziej znanych firm działających w tym obszarze, której założyciel wygłaszał prezentację podczas konferencji, jest History Factory od 40 lat specjalizująca się w kampaniach marketingowych opartych na historii. Więcej na temat firmy, zob.: History Factory, <https://www.historyfactory.com/> [dostęp: 6.06.2021].

⁵⁰ W literaturze z obszaru historii biznesu obecny jest cały nurt określany mianem „Uses of the past”, który koncentruje się na kwestiach wykorzystania historii w komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej, budowaniu tożsamości i marketingu firmy. Za flagowy artykuł z tego nurtu można uznać: W.M. Foster, D.M. Coraiola, R. Suddaby, J. Kroezen, D. Chandler, *The strategic use of historical narratives: A theoretical framework*, „Business History” 59 (8), 1176–1200.

ICA SBA 2017 Mumbaj, Indie

Rok 2017 charakteryzował się wyjątkową aktywnością ICA SBA: 5–6 grudnia 2017 odbyła się dodatkowa konferencja pn. „Going Back to the Future: The Role of Corporate Archives in Reshaping Brand Identity and the Corporate Culture”⁵¹. Gospodarzem była znana indyjska korporacja Godrej & Boyce Mfg. Co. Ltd. w Mumbaju.

Tematem przewodnim konferencji była rola archiwów biznesowych w budowaniu tożsamości organizacyjnej i identyfikacji wizualnej marki. Obrady konferencji i dyskusje skupione były wokół czterech zagadnień: roli archiwów biznesowych w budowaniu tożsamości organizacyjnej, lekcji z historii nt. wykorzystania dziedzictwa korporacyjnego jako narzędzia przywództwa, zrozumienia i redefinicji podstawowych założeń i wartości firmy, wykorzystania pamięci organizacyjnej jako narzędzia edukacyjnego oraz roli pamięci korporacyjnej w kształtowaniu przyszłej strategii biznesowej. Konferencja podzielona była na 8 sesji dyskusyjnych i obejmowała 16 prezentacji⁵².

Podczas pierwszej sesji przedstawiono 3 prezentacje, poświęcone przykładom wykorzystania archiwów biznesowych do rozwijania wartości marki, odkrywania i redefinicji tożsamości organizacyjnej oraz zwiększania wiarygodności przedsiębiorstwa w firmach takich jak Roche, Maersk oraz IKEA. Druga sesja obejmowała dwie prezentacje przedstawicieli Rothschild Archive i Bata Shoe Company nt. wykorzystania historii przez korporacje międzynarodowe w procesie marketingu i komunikacji tożsamości do społeczności lokalnych. Podczas trzeciej sesji odbyły się dwie prezentacje archiwistów z firm Evonik oraz Cipla poświęcone rozwojowi wartości i budowie tożsamości organizacyjnej w oparciu o historie działań społecznych. Na zakończenie pierwszego dnia konferencji odbyła się dyskusja panelowa poświęcona historii mówionej korporacji. Tracey Panek pokazała, w jaki sposób rejestracja historii mówionej projektantów jest skutecznie wykorzystywana w firmie Levis do uchwycenia dziedzictwa niematerialnego firmy. Dr Indira Chowdhury skupiła się na tym, w jaki sposób historia mówiona pozwala na lepsze

⁵¹ Więcej na temat konferencji, zob.: 2017 Annual Conference of Section of Business Archives (SBA) of the ICA, <https://www.ica.org/en/2017-annual-conference-of-section-of-business-archives-sba-of-the-ica> [dostęp: 20.07.2021]. Wszystkie prezentacje zostały udostępnione na oficjalnym kanale Youtube Godrej Archives – zob.: <https://www.youtube.com/channel/UCGN-toQJx94guoF3nclCXuJg> [dostęp: 20.07.2021].

⁵² Program wydarzenia jest dostępny na stronie internetowej: Godrej Archives, <https://archives.godrej.com/ICA-SBA-Conference-2017.html> [dostęp: 20.07.2021].

rozumienie wartości firmy, która po ich sformułowaniu przez założycieli jest następnie reinterpretowana i asymilowana przez członków organizacji. Piąta sesja rozpoczynająca drugi dzień konferencji uwzględniała dwie prezentacje i poświęcona była studiom przypadku marek takich jak Ericsson, ICA, Swarovski i Alecta oraz Reebok, które aktywnie inwestowały w rozwój i wykorzystanie swojej historii w celu wzmocnienia marki, jak i organizacji. Szósta sesja uwzględniała dwie prezentacje przedstawicieli szkół biznesu i poświęcona była znaczeniu studiowania historii biznesu w szkołach zarządzania oraz wynikiem badania naukowego, potwierdzającym, że wykorzystanie zbiorów archiwów w procesie decyzyjnym przez menedżerów wyższego szczebla przyczyniło się do lepszych decyzji i wyników finansowych Banku Barclays. Siódma sesja uwzględniała trzy prezentacje; poświęcona była m.in. wartościom korporacyjnym zakorzenionym w historii japońskiej firmy Nissin Foods Group oraz wartościom założycieli indyjskiego konsorcjum Tata Grup. Szczególnie interesująca była prezentacja dotycząca przemodelowania zasad funkcjonowania archiwów zakładowych w chińskich przedsiębiorstwach, które, aby uniknąć marginalizacji, porzuciły tradycyjne zadania i wyspecjalizowały się w procesach gromadzenia i analizy danych oraz świadczeniu usług badawczych. Ostatnia, ósma sesja uwzględniała dwie prezentacje przedstawicieli Godrej oraz History Factory, dotyczące wykorzystania dziedzictwa historycznego i zbiorów archiwalnych w projektowaniu nowych produktów i wzmocnianiu tożsamości firmy.

Konferencja w Indiach dostarczyła popartych przykładami argumentów na rzecz wykorzystania archiwów biznesowych do budowy tożsamości organizacyjnej, komunikacji wartości i kultury organizacyjnej oraz komunikacji wartości reprezentowanych przez markę.

ICA SBA 2018 Pekin, Chiny

W dniach 16–17 maja 2018 r. w Pekinie odbyła się konferencja zatytułowana „Archiwa ułatwiają innowacyjność i rozwój przedsiębiorstw”⁵³. Gospodarzem konferencji była Państwowa Administracja Archiwów Chin (SAAC), podczas gdy

⁵³ Na temat konferencji, zob.: ICA. David Fricker, ICA President, at the international Conference on Business Archives in Beijing, China, <https://www.ica.org/en/david-fricker-ica-president-at-the-international-conference-on-business-archives-in-beijing-china> [dostęp: 6.06.2021].

ICA SBA pełniło rolę współorganizatora. Współorganizatorami ze strony chińskiego przemysłu był Bank of China (BOC) oraz State Grid Corporation (SGCC).

W konferencji, poza przedstawicielami gospodarzy i ICA (przewodniczący David Fricker), uczestniczyli m.in. przedstawiciele firm i instytucji chińskich, takich jak: China Aerospace Science and Technology Corporation, State Grid Corporation of China, Guotai Junan Securities, Industrial Commercial Bank of China, BYD Auto Company Bank of China, HUAWEI Technology Co. LTD. oraz Sinochem Group, a także HSBC Archives (HongKong), Shibusawa Eiichi Memorial Foundation (Japonia), Levi Strauss & Co. Archives (USA), Russian National Economic Archives (Rosja) oraz Akademii Leona Koźmińskiego (Polska)⁵⁴. Konferencja połączona była z wizytami w muzeach korporacyjnych przedsiębiorstw Bank of China oraz State Grid Corporation, a także wizytą w First Historical Archives of China in the Imperial Palace.

Z merytorycznego punktu widzenia konferencja oferowała rzadką możliwość wglądu w sytuację archiwistyki biznesowej w Chińskiej Republice Ludowej. Niezwykle interesujące było znacząco różne podejście archiwistów chińskich i międzynarodowych do problematyki konferencji, wyraźnie widoczne w prezentowanych wystąpieniach. Podczas gdy prezentacje międzynarodowe koncentrowały się na roli archiwów w zachowaniu pamięci o przeszłości oraz na kwestiach budowy relacji ze społecznością lokalną, prezentacje chińskich uczestników, zgodnie z tematem przewodnim konferencji, skupiały się na przyszłości i roli archiwów we wspieraniu innowacyjności i rozwoju przedsiębiorstw. Jednym z najcenniejszych i nowatorskich wniosków płynących z konferencji była unikalna perspektywa chińskich archiwistów biznesowych, którzy koncentrowali się na rewolucji technologicznej w archiwistyce, kładąc nacisk na budowę zaawansowanych systemów informatycznych, umożliwiających rozwój archiwów cyfrowych, gromadzących i przetwarzających w czasie rzeczywistym wszystkie dane generowane przez przedsiębiorstwo. Dodatkowo niezwykle ciekawe wnioski dotyczące różnorodności chińskich tradycji archiwistycznych oraz treści i sposobu budowania narracji historycznych nasuwały się podczas wizyt w muzeach korporacyjnych Bank of China, State Grid oraz w jednym z najważniejszych archiwów chińskich – Pierwszym Archiwum Historycznym w Pekinie.

⁵⁴ Prezentacja miała charakter współautorski z Fundacją KARTA i dotyczyła potencjału wykorzystania doświadczeń z rozwoju sieci archiwów społecznych w promocji archiwów biznesowych w Polsce.

ICA SBA 2018 Londyn, Wielka Brytania

W dniach 14–15 listopada 2018 r. w Londynie odbyła się łączona konferencja brytyjskiej Rady Archiwów Biznesowych (BAC)⁵⁵ oraz ICA SBA. Konferencja nosiła tytuł: „Can you believe it...? Business archives and trust” i odbyła się w siedzibie brytyjskiego Archiwum Narodowego w Kew pod Londynem⁵⁶. Hasłem przewodnim konferencji było zaufanie, rozumiane jako zaufanie do dokumentacji zarówno papierowej, jak i cyfrowej, zaufanie do usług informacyjnych i ich obsługa, a także budowanie zaufania do biznesu w oparciu o archiwa oraz wpływu na nie różnic kulturowych⁵⁷.

Głównym wnioskiem płynącym z konferencji było podkreślenie fundamentalnej roli zaufania w zawodzie archiwisty biznesowego oraz w funkcjonowaniu archiwów biznesowych jako instytucji. Autorzy prezentacji zwracali uwagę na wielowymiarowość pojęcia zaufania. Tematyka pierwszego panelu skupiona była na roli materiałów archiwalnych i archiwistów jako powierników zaufania społecznego, szczególnie w epoce postprawdy, oraz na możliwościach związanych z zastosowaniem technologii blockchain do zabezpieczania i uwiarytelnianiu cyfrowych zbiorów archiwalnych. Podczas innych paneli poruszano znaczenie standardów i akredytacji jako gwarancji zaufania do jakości zbiorów archiwalnych znajdujących się w posiadaniu prywatnych przedsiębiorstw. Omówiono także dobre praktyki i przykłady budowania zaufania w relacjach z szerszym otoczeniem społecznych i biznesowym, pokazując jak historia i archiwa mogą być wykorzystywane w badaniach oraz popularyzacji firm z branży finansowej i ubezpieczeniowej. Na wyróżnienie zasługiwała prezentacja prof. Susie J. Pak prezentująca niezwykle inspirujące badania historyczne prowadzone całkowicie niezależnie w archiwach firmy J.P. Morgan. Nie zabrakło również dyskusji o tematach trudnych, w tym roli transparentności i otwartego dostępu do archiwaliów w odzyskiwaniu zaufania społecznego, szczególnie w przypadku niemieckich firm chemicznych funkcjonujących w czasie II wojny światowej bądź międzynarodowych korporacji prowadzących działalność w byłych koloniach. W ramach ostatniego

⁵⁵ Strona Internetowa BAC zawiera informacje o stowarzyszeniu i aktualnych wydarzeniach i jest dostępna pod adresem Business Archives Council, <https://businessarchivescouncil.org.uk/> [dostęp 15.06.2021].

⁵⁶ Informacja oraz szczegółowy program konferencji jest dostępny pod adresem Business Archives Council. 2018 Conference, <https://businessarchivescouncil.org.uk/documents/conference/> [dostęp 15.06.2021].

⁵⁷ Ibidem.

panelu przedstawiono międzynarodowe przykłady i wyzwania związane z rozwojem archiwów biznesowych w Japonii, Polsce i Indiach. Konferencja w Londynie zasługuje na uwagę również w kontekście rozwoju usług związanych z cyfryzacją i zabezpieczaniem zasobu archiwalnego, przyciągnęła bowiem wielu komercyjnych wystawców oferujących rozwiązania informatyczne z zakresu archiwistyki biznesowej⁵⁸.

ICA SBA 2019 San Francisco, Stany Zjednoczone

Kolejna doroczna konferencja ICA SBA odbyła się w dniach 17–18 września 2019 r. w siedzibie firmy Levi Strauss & Co. w San Francisco w Kalifornii⁵⁹. Nosiła tytuł „Business Archives & the Next Gold Rush”, a jej tematem przewodnim było poszukiwanie „złotych standardów” w ramach istniejących praktyk archiwów biznesowych oraz dyskusja nad rolą nowych technologii, Big Data i sztucznej inteligencji. W spotkaniu uczestniczyło ponad 100 uczestników z wielu krajów i 36 panelistów. Konferencja była transmitowana online, uczestnicy zwiedzili także muzeum korporacyjne legendarnego banku Wells Fargo.

Program konferencji obejmował dwa wykłady oraz dziewięć sesji plenarnych⁶⁰. Pierwszy wykład, zatytułowany „Designing to Zero”, koncentrował się na wykorzystaniu archiwów i historii w procesie tworzenia innowacji i projektowaniu w firmie Levi Strauss & Co. Podczas pierwszego panelu pn. „Future Trends: New Models in Technology Business Archives” zaprezentowano pracę archiwistów zatrudnionych w firmach wysokich technologii oraz wyzwania w zakresie ochrony dziedzictwa wynikające ze zorientowanej na przyszłość kultury Doliny Krzemowej. Drugi panel – „Gold Standards: Engaging Your Community” – poświęcony był doświadczeniom i najlepszym praktykom w zakresie upowszechniania wiedzy o roli archiwum oraz rozwijaniu relacji pomiędzy archiwami, a wewnętrznymi i zewnętrznymi interesariuszami firmy. Podczas trzeciego panelu pn. „Operational Excellence Activity” poruszono kwestie legitymizacji roli i wartości archiwów za

⁵⁸ Jedną z kluczowych firm obecnych na konferencji w Londynie była firma Preservica oferująca usługi w zakresie archiwistyki cyfrowej Preservica, <https://preservica.com/> [dostęp 15.06.2021].

⁵⁹ Strona internetowa konferencji, zob.: ICA SBA Conference, San Francisco, September 17–18, 2019, <http://archivistconnection.com/icasba2019/> [dostęp: 15.07.2021].

⁶⁰ Materiał z konferencji dostępny jest formie nagrań video na stronie internetowej konferencji, zob.: ibidem.

pomocą systemów wskaźników i certyfikacji archiwalnych. Czwarty panel – „Harnessing New Technology” – poświęcony był kwestii archiwów cyfrowych i kluczowej roli archiwistów biznesowych w długoterminowym zarządzaniu systemami bazodanowymi instytucji finansowych. Piąty panel – „Gold Standards: Positioning Your Archives” – przeznaczony był na dyskusję doświadczonych archiwistów biznesowych nt. strategii popularyzacji wiedzy i roli archiwów biznesowych w firmach takich jak McKinsey, Ford Motor czy Absolute. Drugi dzień konferencji rozpoczął się od wykładu nt. przyszłych trendów rozwoju technologii cyfrowych oraz roli, jaką będzie w nich odgrywać sztuczna inteligencja, po czym powrócono do formatu dyskusji panelowych. Szósty panel, zatytułowany „Leveraging Data in Entertainment Archives”, dotyczył szczegółowego omówienia przykładów pracy z danymi w archiwach przemysłu rozrywkowego. W sesji wzięli udział m.in. archiwiści z firm Lucasfilm, Walt Disney i Pixar Animations. W ramach siódmego panelu pt. „Mix It Up” omawiano inspirujące przypadki projektów archiwalnych w firmach Wells Fargo, Vanguard, Digital Revolution, Pernod Ricard, The Ballast Trust i SSM Health. Ósmy, zatytułowany „The Future Trends in Business Archives Panel Discussion”, poświęcony był dyskusji na temat szans i ograniczeń oferowanych środowisku archiwistów przez nowe technologie, takie jak sztuczna inteligencja czy maszynowe uczenie się. Ostatni, dziewiąty panel – „Gold Standards: Demonstrating Your Relevance” – uwzględnił trzy prezentacje na temat strategii i sposobów legitymizacji działań archiwów wewnątrz firm globalnych, takich jak Swarovski, Reebok i Godrej.

Konferencja w San Francisco w świadomy i skuteczny sposób zbudowała most pomiędzy wymiarem historycznym i potencjałem innowacyjnym archiwistki biznesowej, z jednej strony nawiązując do historii kalifornijskiej gorączki złota, a z drugiej wykorzystując lokalizację w pobliżu Doliny Krzemowej. Temat przewodni i narracja konferencji, a także poszczególne prezentacje, dowiodły, że historia stanowi niezwykle cenny zasób – zarówno dla szerokiej grupy współczesnych organizacji działających w epoce rewolucji przemysłowej, jak i wąskiej, wyspecjalizowanej branży wysokich technologii.

ICA SBA 2020 Kopenhaga, Dania

Czternaste seminarium ICA SBA pt. „The Weather Report: Outlooks and trends in business archives” planowane było w dniach 22–23 września 2020 r. i mia-

ło po raz kolejny odbywać się w siedzibie archiwów firmy A.P. Moller-Maersk, jednak już w maju zostało odwołane ze względu na pandemię COVID-19⁶¹.

ICA SBA 2021 Bazylea, Szwajcaria

Ostatnia z dotychczasowych konferencji ICA SBA miała miejsce 3 czerwca 2021 r. w siedzibie firmy Roche w Bazylei, jednak ze względu na ograniczenia podróżowania spowodowane pandemią Covid-19, spotkanie przeprowadzone zostało w formie webinaru⁶². Nosiło ono tytuł „A Global History for a Global Business: Roche’s 125 Year Anniversary” i – z okazji obchodów 125-lecia firmy – w całości poświęcone było kilkuletniemu projektowi opracowania i wydania historii korporacyjnej Roche.

Spotkanie składało się z prezentacji autorów monografii, którzy przedstawili jej poszczególne tomy: *Roche in Basel and Western Europe* (autor: Walter Hochreiter), *Roche in Eastern Europe* (autor: Juris Salaks), *Roche in North America and Latin America* (autor: Christian Helm), *Roche in Asia and Oceania* (autor: Tobias Ehrenbold) oraz *Roche in Africa* (autor: Ch. Hatzky i M. Rothmann)⁶³.

Główne wnioski płynące z konferencji dotyczyły współczesnego znaczenia projektów dotyczących badania i publikowania historii korporacyjnych. Projekt historii korporacyjnej Roche trwał cztery lata, uwzględniał międzynarodowy zespół autorski, który przeprowadził badania historyczne i archiwalne na pięciu kontynentach i był wspierany przez profesjonalne archiwum centralne firmy założone w 2012 r. W swoich prezentacjach autorzy publikacji podkreślali znaczenie zastosowania przejrzystego naukowego podejścia badawczego do opracowania historii korporacyjnej, zapewnionej przez firmę swobody badań oraz kluczową wartość zbiorów fotografii i historii mówionej. Podkreślano również duże znaczenie projektu w kontekście rozwoju zbiorów archiwów biznesowych firmy. Prelegenci zwrócili ponadto uwagę na wyzwania związane z badaniami

⁶¹ Informacja o odwołaniu konferencji jest dostępna na oficjalnym portalu ICA SBA w mediach społecznościowych, zob.: Facebook. ICA SBA, <https://www.facebook.com/ICASBA/photos/a.1526269517698948/2681694572156431/> [dostęp: 15.07.2021].

⁶² Nagranie z konferencji jest dostępne pod adresem: Roche. Webcast & Video Portal. A Global History for a Global Business: Roche’s 125 Year Anniversary - 03 Jun 2021, https://streaming-media.roche.com/media/A+Global+History+for+a+Global+BusinessA+Roche%27s+125+Year+Anniversary+-+03+Jun+2021/1_caq4ifuk [dostęp: 15.06.2021].

⁶³ Monografia jest dostępna w formie trzypięciotomowego wydania: *Roche in the World 1896–2021...*

nad dziejami firmy od lat 90. wynikające z cyfryzacji dokumentacji. Na szczególne zainteresowanie zasługiwała prezentacja J. Salaksa poświęcona badaniom i opracowaniu historii Roche w Europie Środkowo-Wschodniej. W swoim wystąpieniu podkreślił on znaczenie kontaktów umożliwiających mu dotarcie do wcześniej nieznanych materiałów archiwalnych rozproszonych w różnych zbiorach krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Większość źródeł znajduje się w archiwach państwowych Rosji, Polski, Czech i krajów nadbałtyckich. Autor podkreślił wkład firmy Roche w zachowanie i rozwój wspólnego dziedzictwa kulturowego, którego przykładem było m.in. wykupienie i odrestaurowanie siedziby Roche w Rydze⁶⁴.

Publikacje pokonferencyjne Sekcji Archiwów Biznesowych (ICA SBA)

W trakcie swojej wieloletniej działalności członkowie ICA SBA przyczynili się do powstania wielu publikacji pokonferencyjnych, poświęconych różnym aspektom szeroko rozumianej archiwistyki biznesowej. Poniżej omówiono – w ujęciu chronologicznym – cztery z nich, opublikowane w latach 2004–2017.

***Business Archives in International Comparison* (Wiederń, 2004)**

Wydany w 2004 r. raport *Business Archives in International Comparison* był pierwszą publikacją ICA SBL stanowiącą próbę zdefiniowania zakresu międzynarodowej archiwistyki biznesowej, określenia problematyki badawczej oraz zaproponowania metod i podejść badawczych prowadzących do praktycznych rozwiązań⁶⁵.

Raport składa się z dwóch części i dwóch załączników. Część pierwsza poświęcona jest profilom poszczególnych krajów i przedstawia sytuację archiwów biznesowych z uwzględnieniem pięciu elementów: definicji, aspektów prawnych, instytucji i stowarzyszeń profesjonalnych oraz literatury, takiej jak przewodniki bądź czasopisma. W pierwszej części raportu zaprezentowano sytuację w 12 krajach:

⁶⁴ Film prezentujący odrestaurowaną siedzibę firmy w Rydze jest dostępny pod adresem: YouTube. Guided tour throughout the renovated Roche Building in Riga, https://www.youtube.com/watch?v=MmLPRb_NeQM [dostęp: 15.06.2021].

⁶⁵ Zob.: ICA. *Business archives in international comparison*, op.cit.

Australii, Nowej Zelandii, Danii, Finlandii, Francji, Niemczech, Izraelu, Włoszech, Norwegii, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych. Część druga raportu poświęcona jest globalizacji i wpływowi firm międzynarodowych na kwestię archiwów biznesowych. Przedstawiono w niej dwa studia przypadku uwzględniające szczegółową analizę wpływu globalizacji na branżę piwowarską oraz jej archiwa, a także analizę zarządzania archiwami w filiach międzynarodowych korporacji. W podsumowaniu opisano wybrane podejścia, dobre praktyki i propozycje wytycznych dla archiwów biznesowych w przypadku fuzji lub przejęć firm międzynarodowych. Intencją autorów raportu było zainicjowanie debaty na wspomniany temat i – docelowo – wdrożenie rekomendacji. Załącznik nr 1 raportu przedstawia analizę skutków regulacji prawnych dotyczących archiwów prywatnych i firmowych w różnych krajach. Wyniki analizy wskazują jednak, że nie ma prostej zależności między przepisami prawa a stanem faktycznym archiwów biznesowych w poszczególnych państwach. Dokument zawiera również tabelę umożliwiającą porównania pomiędzy krajami. Drugi z załączników uwzględnia listę nazwisk i afiliacji zawodowych członków komisji odpowiedzialnej za przygotowanie raportu, jednocześnie pełniących rolę Komitetu Sterującego ICA SBL w latach 2000–2004.

Głównym wnioskiem płynącym z raportu jest stwierdzenie, że w świecie globalnej komunikacji i handlu archiwa biznesowe i prywatne są kluczowymi elementami historii ludzkości. Rolą archiwistów biznesowych jest przede wszystkim ochrona tych bezcennych zapisów oraz prezentacja ich wartości w sposób zrozumiały dla liderów biznesu. Dodatkowo zauważono, że archiwiści odgrywają kluczową rolę w procesie udostępniania materiałów do badań, przy równoczesnym równoważeniu praw do wiedzy i informacji z prawami własności prywatnej. Raport podkreśla konieczność podjęcia wspólnych działań i wdrożenia wytycznych mających na celu ochronę archiwów w sytuacji międzynarodowych fuzji i przejęć, jak również wszystkich pozostałych archiwów firmowych i prywatnych.

Leveraging Corporate Assets (Tokio, 2012)

Publikacja zbiorowa w formie e-booka pt. *Leveraging Corporate Assets: New Global Directions for Business Archives*⁶⁶ była efektem drugiego międzynarodowe-

⁶⁶ *Leveraging Corporate Assets: New Global Directions for Business Archives*, Tokio 2012, https://www.shibusawa.or.jp/english/center/network/01_icasbl/Tokyo/leveraging.html [dostęp: 15.07.2021].

go symposium sekcji archiwów biznesowych, które miało miejsce w dniach 10–11 maja 2011 r. w Tokio w Japonii.

Publikacja składa się z czterech części. Pierwsza zawiera studia przypadków dotyczące marketingu historycznego. Przypadek A.P. Moller-Maersk demonstruje znaczenie dokumentacji i komunikacji historycznej podając dwa przykłady wykorzystania informacji z dokumentów historycznych, dotyczących działań w ramach ochrony środowiska i społecznej odpowiedzialności biznesu. Przypadek 400-letniej historii producenta słodczy Toraya (Japonia) przedstawia wykorzystanie wzorników wyrobów cukierniczych i historycznych zapisów sprzedaży do wzbogacania współczesnych produktów i firmy jako całości. Przypadek IBM prezentuje z kolei, w jaki sposób archiwa korporacyjne i archiwiści IBM przyczynili się do zdefiniowania marki korporacyjnej. Część druga publikacji poświęcona jest roli archiwów i dziedzictwa korporacyjnego w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Na przykładzie firmy Hoffmann-La Roche zilustrowano zmiany w zarządzaniu oraz sposób, w jaki archiwa historyczne Roche zostały wykorzystane do wpłygnięcia na środowisko społeczno-kulturowe kierownictwa firmy. Przypadek firmy budowlanej Saint-Gobain ukazuje historyczny rozwój archiwów biznesowych we Francji i wyjaśnia wykorzystanie struktury Grupy Interesów Gospodarczych (EIG) w modelu biznesowym archiwów Saint-Gobain. W końcu przypadek organizacji non-profit Ansaldo Foundation w Genui pokazuje zmiany w publicznym i profesjonalnym spojrzeniu na archiwa biznesowe we Włoszech w ciągu ostatnich dziesięcioleci oraz wykorzystanie archiwów biznesowych do różnych celów. Część trzecia publikacji uwzględnia studia przypadku nt. wykorzystania archiwów jako instrumentu zmiany organizacyjnej. Przypadek Kraft Foods ilustruje rolę zespołu ds. archiwów w trakcie fuzji Kraft Foods i brytyjskiej firmy cukierniczej Cadbury w lutym 2010 r. Przykład włoskiej grupy bankowej Intesa Sanpaolo pokazuje wymagania zawodowe archiwistów pracujących w archiwach grup korporacyjnych, w szczególności potrzebę aktywnego zaangażowania. Przypadek indyjskiego konglomeratu Godrej Group przedstawia z kolei wizję, genezę i rozwój archiwów korporacyjnych oraz ich wpływ na zmiany w firmie. Ostatnia, czwarta część publikacji podejmuje temat zaangażowania sektora publicznego w archiwa biznesowe, w tym archiwa przedsiębiorstw publicznych i korporacji oraz relacje między agencjami rządowymi i prywatnymi organizacjami biznesowymi. Przykład Reserve Bank of India Archives przedstawia historię i rolę archiwów od momentu ich założenia w 1981 r. i ilustruje ich wpływ na utrzymanie demokracji w Indiach. Przypadek brytyjskiej Narodowej Strategii Archiwów Biznesowych

w Anglii i Walii zapoczątkowanej w 2009 r. stanowi ilustrację rozwoju współpracy pomiędzy sektorem prywatnym i publicznym. W końcu przypadek Państwowej Administracji Archiwów w Chinach przedstawia wprowadzenie nowej koncepcji „aktywów” i jej wpływ na zarządzanie dokumentacją biznesową w Chinach.

W podsumowaniu publikacji zauważono, że tak jak przedsiębiorstwa muszą być w stanie przystosować się do nowego środowiska, aby zachować swoją ciągłość, tak samo muszą przystosowywać się ich archiwa biznesowe oraz archiwisści. W kontekście tych wyzwań rolę stowarzyszeń profesjonalnych, takich jak ICA SBL, jest wspieranie członków w nadążaniu za najnowocześniejszymi praktykami w zakresie odpowiedzialnego zarządzania archiwami i dokumentacją biznesową oraz pełnienie roli centrum informacji dla profesjonalnej społeczności archiwalnej, firm i organizacji posiadających archiwa korporacyjne oraz całego społeczeństwa.

Crises, Credibility and Corporate History (Liverpool, 2014)

Monografia pt. *Crises, Credibility and Corporate History* pod redakcją Alexa Bieri stanowi zbiór artykułów i referatów wygłoszonych podczas seminarium ICA SBA, które odbyło się w Bazylei w dniach 14–16 czerwca 2013 r.⁶⁷

Głównym celem publikacji było opisanie ówczesnych oczekiwań i strategii stosowanych w firmach, w środowisku akademickim i wśród ogółu społeczeństwa w zakresie wykorzystywania historii firmy do celów komunikacyjnych i marketingowych. Układ treści książki oparto na strukturze seminarium. Monografia składa się z 5 rozdziałów uwzględniających 12 artykułów autorstwa specjalistów ds. marketingu, archiwów korporacyjnych i naukowców. Poszczególne części dotyczą kolejno: dyscypliny naukowej historii biznesu, roli archiwistów biznesowych w badaniach nad dziejami gospodarczymi, kluczowych wyzwań związanych z pracami badawczymi, nowych metod opowiadania historii przedsiębiorstwa oraz studiów przypadków archiwów biznesu w firmach takich jak Roche, IBM i Toyota. Jednym z kluczowych wniosków płynących z lektury monografii jest rosnące znaczenie archiwów i archiwistów biznesowych oraz drukowanych, wizual-

⁶⁷ Zob. *Crisis, Credibility and Corporate History*, ICA Studies, red. A. Bieri, Liverpool University Press, Liverpool 2014, https://books.google.pl/books/about/Crisis_Credibility_and_Corporate_History.html?id=Y5o6DwAAQBAJ&redir_esc=y [dostęp: 15.07.2021].

nych i internetowych materiałów archiwalnych w procesie pisania i opowiadania historii korporacyjnych.

Monografia *Crisis, Credibility and Corporate History* oferuje wgląd w rolę archiwistów i archiwów biznesowych we współczesnych badaniach w dziedzinie historii biznesu i historii gospodarczej. Z punktu widzenia archiwistów publikacja zawiera pożyteczne wskazówki i przestrogi dotyczące tego, jak można przygotować historię firmy oraz debatę historiograficzną. Z punktu widzenia historyków biznesu i szeroko pojętego środowiska naukowego – zawiera cenne studia przypadków na temat negocjowania, zarządzania, strukturyzowania i opracowania historii korporacyjnych.

***Creative the best business archive. Achieving a good return on investment* (Mediolan, 2018)**

Publikacja *Creating the Best Business Archive: Achieving a good return on Investment* pod redakcją Francesci Pino stanowi zbiór artykułów i referatów wygłoszonych podczas seminarium ICA SBA, które odbyło się w Mediolanie w czasie EXPO w dniach 15–16 czerwca 2015 r.⁶⁸

Publikacja skupia się na dwóch kluczowych kwestiach dotyczących zapewnienia firmie zwrotu z inwestycji w profesjonalne zarządzanie archiwum biznesowym. Pierwszą z nich stanowią standardy tworzenia modelowego archiwum biznesowego, a drugą sposoby pomiaru i uzyskiwania maksymalnych korzyści płynących z archiwów biznesowych. Artykuły zawarte w publikacji prezentują najlepsze praktyki stosowane w ostatnich latach w archiwach biznesowych na całym świecie oraz kluczowe wnioski wyciągnięte przez autorów w czterech głównych obszarach: promocji archiwum biznesowego wewnątrz firmy, promocji archiwum biznesowego w otoczeniu zewnętrznym firmy, ochrony zasobów cyfrowych i zarządzania informacjami cyfrowymi oraz tworzenia sieci interesariuszy. W poszczególnych rozdziałach publikacji zwrócono również uwagę na różnorodność modeli prawnych i organizacyjnych zarządzania archiwami biznesowymi, a także poszerzający się wachlarz możliwości ich prowadzenie poza firmami. Monografia w swoim zamyśle ma stanowić narzędzie dla menedżerów i specjalistów

⁶⁸ *Creating the best business archive. Achieving a good return on investment*, red. F. Pino, <http://www.hoepli.it/libro/creative-the-best-business-archive/9788820379872.html> [dostęp: 15.07.2021].

z archiwów biznesowych, którzy chcą zaktualizować swoją wiedzę oraz podnieść świadomość na temat poruszanej tematyki.

Definicja, specyfika, lokalizacja i korzyści płynące z archiwum biznesowego wg. *The International Business Archives Handbook*

W kontekście zaprezentowanych powyżej publikacji pokonferencyjnych ICA SBA na szczególne wyróżnienie i osobne omówienie zasługuje wydany w 2017 r. podręcznik pod redakcją Alison Turton *The International Business Archives Handbook. Understanding and Managing the Historical Records of Business*⁶⁹. Wydaje się, iż jest to dotychczas pierwsza i jedyna publikacja w całości poświęcona archiwom biznesowym, która w sposób kompleksowy prezentuje międzynarodowy dorobek, z uwzględnieniem aspektów teoretycznych i praktycznych zarządzania archiwami. Podręcznik dostarcza aktualnej wiedzy na temat kluczowych zagadnień związanych z rozumieniem, zarządzaniem i prezentowaniem archiwów biznesowych. Składa się z 4 części i 13 rozdziałów. Pierwsza część dotyczy definicji i specyfiki archiwum biznesowego. Druga poświęcona jest dokumentacji biznesowej przechowywanej w archiwach. Trzecia traktuje o tym, w jaki sposób zarządzać archiwum biznesowym. W ostatniej, czwartej mowa jest o sposobach wykorzystania wspomnianych archiwów. Poniżej podsumowano najważniejsze ustalenia i tezy podręcznika na temat definicji archiwum biznesowego, specyfiki archiwalnej dokumentacji biznesowej, lokalizacji repozytoriów i archiwów biznesu oraz korzyści płynących z utworzenia archiwum biznesowego.

Definicja i specyfika archiwum biznesowego

Dokumentacja przechowywana przez firmy może zostać zniszczona natychmiast po tym, gdy utraci wartość praktyczną do celów działalności firmy lub po upływie ustawowo określonych okresów jej przechowywania. Jednak wiele firm gromadzi dokumentację biznesową nawet po upływie tych okresów. Według Kately Logan archiwa biznesowe należy zatem definiować poprzez ich rolę, jaką jest

⁶⁹ *The International Business Archives Handbook. Understanding and managing the historical records of business*, red. A. Turton, Nowy Jork 2017.

„rejestrowanie działań i transakcji biznesowych”⁷⁰. Bardziej rozbudowaną i szczegółową definicję prezentuje Ken Wirth, który stwierdza, że archiwum biznesowe to „dział firmy zajmujący się systematycznym pozyskiwaniem, ochroną i obsługą historycznych zapisów informacji oraz artefaktów uznanych za mające trwałą wartość do celów dokumentowania powstania przedsiębiorstwa i jego późniejszego rozwoju”⁷¹.

Porównując archiwa biznesowe z tradycyjnymi archiwami państwowymi lub naukowymi, można wskazać na trzy istotne różnice. Po pierwsze, archiwa biznesowe, dzięki temu, że należą do sektora prywatnego, mają zazwyczaj bardzo niewiele, jeśli w ogóle, zewnętrznych przepisów regulujących ich organizację. Charakteryzują się one ogromną różnorodnością form organizacyjnych, podczas gdy archiwa państwowe często mają strukturę organizacyjną określoną przez ustawę. W związku z tym archiwa biznesowe mogą organizować i kontrolować swoje zasoby według własnego uznania, zgodnie z wytycznymi polityki firmy. Jest to atrakcyjne w szczególności dla przedsiębiorstw, które w wielu innych obszarach działalności muszą przestrzegać przepisów prawa. Po drugie, różnicę stanowi aspekt informacyjny. Firmy są zobowiązane przepisami prawa do przechowywania niektórych rodzajów dokumentacji przez określony czas. Jednakże odpowiedzialność za przechowywanie dokumentów i udostępnianie informacji (np. do celów historycznych) po upływie ustalonego prawem okresu przechowywania spoczywa na kierownictwie przedsiębiorstwa. Archiwa biznesowe nie mają również obowiązku udostępniania informacji społeczeństwu. Jest to zupełnie inne podejście w porównaniu z państwowymi archiwami, których dotyczy prawo dostępu do informacji publicznej. Po trzecie, warto pamiętać, że firmy intensywnie konkurują ze sobą na rynku, a największy sukces odnoszą te, które wypracowują największy zysk. W przypadku archiwów biznesowych łatwo określić koszty, które generują, jednak już nie tak łatwo ustalić korzyści, które przynoszą. Podobnie jak w przypadku wydatków na reklamę, promocję czy społeczną odpowiedzialność biznesu, wartość pieniężna takich inicjatyw jest bardzo trudna do zmierzenia, gdyż wpływ archiwów biznesowych jest niełatwy do uchwycenia i może być widoczny po czasie znacznie dłuższym niż okres początkowej inwestycji⁷². Amerykański archiw-

⁷⁰ K. Logan, *An introduction to business archives*, [w:] *The International Business Archives...*, s. 9.

⁷¹ K. Wirth, *Advocating Business Archives*, Business Archives Section Newsletter, 1997.

⁷² A. Hull i P. Scott, *The 'value' of business archives: assessing the academic importance of corporate archival collections*, „Management & Organizational History” 2000, t. 15 (1), s. 1–21, DOI: [10.1080/17449359.2020.1769676](https://doi.org/10.1080/17449359.2020.1769676).

sta biznesowy Paul Lasewicz zauważył, że choć „od siedemdziesięciu pięciu lat w literaturze dotyczącej archiwów biznesowych aksjomatem jest to, że przeszłość organizacyjna ma wartość strategiczną, [...] to równie jasne jest, że zarządzający przedsiębiorstwami nie uważają tego faktu za aksjomat”⁷³. Wiele zależy zatem od opinii kierownictwa na temat wartości tych archiwów. I ten aspekt również odróżnia je od archiwów państwowych, które nie muszą nieustannie udowadniać swojej wartości ekonomicznej dla instytucji lub społeczności, których są częścią⁷⁴. Warto w tym miejscu dodać, że zazwyczaj archiwum ma największą wartość dla firm długo działającym na rynku, którym ich historia lub marka zapewnia pewną przewagę konkurencyjną. Oczywiście wymaga to pewnych działań ze strony organizacji tj. ochrony materiałów archiwalnych i zapewnienia do nich dostępu oraz posiadania strategii upowszechniania historii wśród klientów i innych kluczowych interesariuszy. Dotyczy to również obszaru rozwoju i innowacji produktów, gdzie potrzebny jest dostęp do historii technologii, wzornictwa, opakowań i innych cech produktów. Niewiele współczesnych firm spełnia powyższe kryteria, posiadając własne archiwum biznesowe⁷⁵.

Tymczasem wszystkie dokumenty tworzone przez organizację w trakcie jej istnienia i prowadzenia działalności są potencjalnymi archiwiami, np. dowody transakcji finansowych, umowy i kontrakty, strategie przedsiębiorstw czy regulaminy. Archiwalia biznesowe mogą mieć postać dokumentów, filmów, zdjęć, zeznań ustnych, ogłoszeń, jak i zapisów elektronicznych: stron internetowych czy baz danych. Archiwalia te są unikalne, ponieważ odnoszą się i należą do organizacji i są rozumiane wyłącznie w jej kontekście. Dostępność i użyteczność archiwów biznesowych zwiększa się dzięki cyfrowemu otoczeniu, a archiwiści biznesowi są pod presją, by promować ich wykorzystanie i ujawniać ich niuanse⁷⁶. Dokumentacja biznesowa rzadko jest jednak tworzona w celu budowania zasobu historycznego. Firmy w naturalny sposób koncentrują się na osiąganiu celów strategicznych, dlatego archiwiści biznesowi muszą na bieżąco identyfikować ważne materiały historyczne w celu wsparcia szerszej strategii korporacyjnej⁷⁷.

⁷³ P. Lasewicz, *Forget the Past? Or History Matters? Selected Academic Perspectives on the Strategic Value of Organizational Pasts*, „The American Archivist” 2015, nr 1 (78), s. 74–75.

⁷⁴ K. Wirth, op.cit.

⁷⁵ K. Logan, op.cit., s. 9.

⁷⁶ Ibidem, s. 13–15.

⁷⁷ R. Wiltshire, *Acquisition, appraisal, arrangement and description*, [w]: *The International Business Archives...*, s. 174.

Biorąc więc pod uwagę liczbę istniejących przedsiębiorstw, można ulec wrażeniu, że jedynie firmy, które odniosły sukces, mogą poszczycić się archiwum biznesowym. Istnieją kraje, gdzie przedsiębiorstwa są prawnie zobowiązane do przechowywania niektórych dokumentów i udostępniania ich na przykład udziałowcom czy organom prawnym. Archiwa przedsiębiorstw są jednak ze swej natury własnością prywatną i mogą być zarządzane i dysponowane zgodnie z życzeniem ich właścicieli. Niestety – jak podkreślono w opisanym wcześniej raporcie ICA SBL z 2004 r. – „nie można zagwarantować, że archiwa przedsiębiorstw będą przechowywane. Jeżeli przedsiębiorstwo chce zniszczyć swoje archiwa, może to zrobić [...]. To, co możemy zrobić, to spróbować przekonać właścicieli dokumentacji przedsiębiorstw, że mają oni obowiązek przechowywania swoich dokumentów i udostępniania ich do badań historycznych”⁷⁸.

Wiadomo, że większość przedsiębiorstw nie prowadzi formalnych archiwów biznesu, a te, które je prowadzą, podlegają zmianom mogącym sprzyjać bądź zagrażać zbiorom archiwalnym. Wśród drastycznych zmian, które stanowią ogromne ryzyko dla funkcjonowania archiwów biznesowych są:

- sprzedaż, fuzja lub przejęcie przez inne przedsiębiorstwo lub przez państwo;
- zmniejszenie dobrobytu ekonomicznego, które skłania do przeniesienia działalności lub pozbycia się majątku, co wymusza podjęcie decyzji o zniszczeniu bądź zachowaniu zgromadzonej dokumentacji;
- likwidacja lub utrata znaku firmowego lub zmiana nazwy firmy, zazwyczaj po połączeniu, zbyciu lub zmianie produktu lub usługi;
- niewypłacalność, w przypadku której syndyk masy upadłościowej działa w imieniu wierzycieli lub innych zainteresowanych stron w celu dokapitalizowania przedsiębiorstwa;
- likwidacja lub sprzedaż przedsiębiorstwa i wszelkich aktywów, które posiada w obrocie hurtowym lub wydzielenie rentownych elementów, które można sprzedać⁷⁹.

Inne czynniki negatywnie wpływające na funkcjonowanie archiwów biznesowych obejmują:

- zaniedbanie lub kaprys osób sprawujących władzę albo pochopne decyzje podejmowane przez osoby lub działy nieświadome obowiązujących zasad przechowywania archiwaliów;

⁷⁸ Zob.: ICA. *Business archives in international comparison*, op.cit., s. 3.

⁷⁹ R. Wiltshire, op.cit., s. 175.

- brak świadomości istnienia archiwum biznesowego i jego potencjalnej wartości dla firmy lub społeczeństwa;
- brak solidnego systemu zarządzania dokumentacją oraz nieodpowiednie środki służące przechowywaniu lub zabezpieczeniu dokumentacji;
- wstrząsy polityczne, społeczne, gospodarcze lub klimatyczne, takie jak te spowodowane wojną, kryzysem finansowym lub katastrofą ekologiczną⁸⁰.

Wielość i różnorodność ryzyk, na które narażone jest archiwum biznesowe, pokazuje jak ważna jest jego regularna i kompleksowa ocena. Solidny system zarządzania dokumentacją powinien być zatem jedną z podstawowych strategii ograniczania ryzyka.

Specyfika archiwalnej dokumentacji biznesowej

Oczywistym faktem jest, że każda firma może posiadać archiwum biznesowe: zarówno globalna, jak i małe przedsiębiorstwo rodzinne. Równie oczywiste jest także, że skala i złożoność dokumentacji przedsiębiorstwa wzrasta proporcjonalnie do skali jego działalności. W związku z tym sposób zarządzania tymi materiałami jest bardzo zróżnicowany. Oprócz dokumentacji typowej, która wynika z ram prawnych i regulacyjnych i jest w pewnym stopniu zestandaryzowana, w każdej firmie znajduje się również specyficzna dokumentacja, która jest wyjątkowa i ma znaczenie nie tylko dla samych przedsiębiorstw, ale również dla badaczy. Analiza różnych rodzajów dokumentacji, które wytwarzane są przez organizacje powinna być poprzedzona ogólną definicją procesu dokumentowania.

W *The International Business Archives Handbook* zdefiniowano dokumentowanie (za archiwistami amerykańskimi) jako „proaktywne działania mające na celu zapewnienie udokumentowania podstawowej działalności ludzkiej, która w przeciwnym razie mogłaby nie zostać odpowiednio zarejestrowana dla potomności”⁸¹. Zatem efektem procesu dokumentowania jest dokumentacja. Potraktowanie dokumentacji w ten sposób pozwala panować nad ilością materiałów archiwalnych i ograniczoną przestrzenią archiwów. Archiwa biznesowe pozwalają na udokumentowanie i zachowanie całej historii przemysłu danego obszaru, regionu lub kraju, a także pojedynczego przedsiębiorstwa (jeżeli istnieje w nim takie archi-

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ R. Wiltshire, op.cit., s. 199.

wum). Dokumentacja taka powinna być gromadzona i przechowywana dla wszelkiego rodzaju przedsiębiorstw ze wszystkich możliwych sektorów: upadłych i odnoszących sukcesy, lokalnych, krajowych i międzynarodowych, przedsiębiorstw rodzinnych, spółek osobowych i spółek akcyjnych. W kontekście archiwum biznesowego pojedynczego przedsiębiorstwa dokumentacja powinna dotyczyć również działania wszystkich komórek organizacyjnych⁸².

Najogólniej rodzaje dokumentacji znajdujące się w archiwach biznesowych można podzielić na następujące kategorie:

- korporacyjna: tworzona na mocy prawa w celu prowadzenia działalności gospodarczej. W odniesieniu do przedsiębiorstw o długiej tradycji działalności, dokumenty mające wartość archiwalną mają także nadal wartość administracyjną. Warto dodać, że w sytuacji upadłości bądź likwidacji przedsiębiorstwa, dokumentacja tego dotycząca musi zostać zachowana;
- finansowo-księgową;
- zarządcza: odzwierciedlająca codzienną działalność przedsiębiorstwa, jej wzrost i rozwój organizacyjny, umożliwiającą analizę sukcesów i porażek działalności gospodarczej (np. rejestry ryzyka i plany ciągłości działania);
- dotycząca komunikacji: jej celem jest dotarcie do różnych grup interesariuszy, od inwestorów po konkurentów, oraz wywarcie na nich wpływu. Komunikaty skierowane na zewnątrz są związane z działalnością public relations (dalej: PR) i zarządzaniem marką. Są to starannie kontrolowane informacje, przekazywane w sposób ciągły za pośrednictwem odpowiednio dobranych kanałów medialnych, które pozycjonują markę na rynku. Komunikaty poufne, skierowane do wewnątrz firmy, określają i wyjaśniają strategię firmy, kampanie marketingowe, kwestie pracownicze, politykę kadrową itd.;
- prawna: tworzona przez biura prawne firmy, jest dowodem ich działalności kontraktowej. Dotyczy również własności intelektualnej firmy, która jest chroniona poprzez ustanawianie patentów, znaków towarowych oraz praw autorskich;
- regulująca działalność przedsiębiorstwa: dotyczy aktywności firmy i jej wewnętrznych procesów, od produkcji poprzez bezpieczeństwo w miejscu pracy, aż po rozwój produktu. Wytwarzanie i przechowywanie tej dokumentacji jest często uregulowane przepisami prawa. Regulacje w niektórych sektorach są

⁸² Ibidem.

bardziej rygorystyczne niż w innych, w szczególności, gdy dotyczy to ochrony konsumentów i kwestii etyki w biznesie;

- produktowa: dotyczy ewidencji zarówno produktów, jak i usług oferowanych przez firmę. Dokumentacja ta jest przechowywana nie tylko jako część własności intelektualnej przedsiębiorstwa, ale również w celu pokazania jakości, asortymentu i innowacji⁸³.

W kontekście specyfiki archiwalnej dokumentacji biznesowej warto zwrócić uwagę na rozdział omawianego wydawnictwa pn. *Managing digital business archives*, poświęcony digitalizacji jako wyzwaniu dla archiwistów biznesowych⁸⁴. Stwierdzono w nim, że w związku z zauważalnym w ostatnich latach wzrostem zainteresowania archiwami cyfrowymi, dotychczasowe zasady i praktyki stosowane w archiwach biznesowych będą ulegać przeobrażeniom, dostosowując się do szybko rozwijającego się środowiska technologicznego. Ponadto metodyka pracy w archiwach cyfrowych wymaga nowych umiejętności, innowacyjnych technik i zmiany sposobu myślenia. Możliwości przechowywania dokumentacji w formie cyfrowej i jej udostępniania użytkownikom, bez względu na lokalizację, nigdy wcześniej nie były tak wielkie. Dodatkowo powstają nowe formy cyfrowe, które nie mają swojego fizycznego odpowiednika, np. bazy danych i modele 3D. Pokazuje to, jak wielkim wyzwaniem dla archiwistów biznesowych będzie stworzenie i utrzymanie systemu zarządzania archiwami cyfrowymi w ich naturalnym środowisku. Nie jest możliwe wypracowanie jednego uniwersalnego rozwiązania, które można by stosować we wszystkich firmach. Archiwiści biznesowi działają w wielu różnych branżach i pracują w organizacjach, które znacznie różnią się między sobą pod względem wielkości i zakresu działania⁸⁵.

Na uwagę zasługuje również rozdział omawianej publikacji poświęcony uwarunkowaniom prawnym udostępniania dokumentacji biznesowej do celów badawczych⁸⁶. Prawo i zagadnienia związane z ochroną prywatności mają wpływ na archiwa biznesowe. Ograniczenia dotyczą dostępu do danych osobowych, które należy gromadzić wyłącznie do określonych celów i nie przetwarzać w sposób niezgodny z tymi celami oraz przechowywać nie dłużej niż jest to konieczne do osiągnięcia tego celu. Przykładowo w Wielkiej Brytanii istnieje polityka określa-

⁸³ K. Logan, op.cit., s. 11–13.

⁸⁴ W. Kilbride, J. Mortlock i T. Staples, *Managing digital business archives*, [w:] *The International Business Archives...*, s. 316–317.

⁸⁵ Ibidem, s. 316–317.

⁸⁶ A. Turton, *Access*, [w:] *The International Business Archives...*, s. 293–310.

jąca termin, przed upływem którego dane nie mogą zostać udostępnione. Jednak termin ten może być różny dla poszczególnych rodzajów dokumentacji. Jest to jak się zdaje frustrujące dla badaczy, ponieważ oznacza, że przedsiębiorstwo niekiedy nie jest w stanie jasno określić, które dokumenty są wciąż poufne, a które jawne. Rolą archiwisty jest wspieranie naukowców poprzez zapewnianie dostępu wyłącznie do danych zbiorczych lub odpowiednie redagowanie i anonimizację kopii zapisów w celu uniknięcia ujawnienia informacji poufnych. Ważnym ograniczeniem prawnym w korzystaniu z archiwum biznesowego jest również prawo autorskie. Archiwiści biznesowi muszą udzielić badaczom jasnych informacji dotyczących ograniczeń lub procedur związanych z prawami autorskimi oraz konsekwencji wynikających z niewłaściwego korzystania przez nich z archiwum biznesowego. Najczęściej stosowaną polityką w zakresie praw autorskich jest informowanie użytkownika, że wszystkie kopie są udostępniane wyłącznie do badań własnych, podczas gdy wykorzystanie do innych celów wymaga złożenia dodatkowego wniosku oraz że to na użytkowniku archiwum spoczywa obowiązek sprawdzenia statusu praw autorskich⁸⁷.

Lokalizacja repozytoriów i archiwów biznesu

Jak wspomniano wcześniej, organizacja i prowadzenie archiwów biznesowych oraz proces gromadzenia dokumentacji archiwalnej wymaga znaczącego wsparcia instytucjonalnego. Wsparcie takie jest najbardziej rozwinięte w krajach zachodnich, gdzie władze lokalne i krajowe często aktywnie wspomagają firmy w gromadzeniu i przechowywaniu dokumentacji. Jednak w wielu rejonach świata, w których europejscy i amerykańscy przedsiębiorcy byli bardzo aktywni od co najmniej XVIII w., sytuacja jest zupełnie inna. Organizacyjne i geograficzne uwarunkowania bardzo często determinują aktualną rolę i tożsamość zawodową archiwistów oraz struktury archiwów gospodarczych jako wyodrębnionych jednostek organizacyjnych. Instytucjonalizacja archiwów (lub jej brak) może kształtować zarówno naszą pamięć, jak i samą przeszłość⁸⁸. W idealnej sytuacji zarządzanie archiwami uznawane jest za funkcję specjalistyczną, dlatego osoby pracujące w tym obszarze uważają, że archiwum (i zarządzanie archiwami) powinno istnieć jako niezależ-

⁸⁷ A. Turton, *Access*, [w:] *The International Business Archives...*, s. 293–310.

⁸⁸ S. Schwarzkopf, *Why business historians need a constructive theory of the archive*, „Business Archives” 2013, nr 105, s. 1–9.

na, samodzielna jednostka, podlegająca dyrektorowi generalnemu lub zarządowi. Najczęściej jednak podlega ono pod inne działy, m.in. prawny, sekretariat, marketing, public relations. Pokazuje to, że dział związany z archiwizacją wciąż nie jest na tyle ważny, by umiejscawiać go strategicznie w strukturze organizacyjnej. Jednak według doświadczonych archiwistów najważniejsze jest nie samo umiejscowienie, a poziom wsparcia kierownictwa wyższego szczebla i możliwość dostosowania się do celów firmy⁸⁹.

Autorzy *The International Business Archives Handbook* podkreślają, że archiwalia mogą być tworzone przez każdego pracownika przedsiębiorstwa, być rezultatem współpracy międzyorganizacyjnej, bądź wytworem konsumentów produktów i usług przedsiębiorstwa⁹⁰. Z reguły duże korporacje, mające znaczące dziedzictwo związane z marką, zatrudniają profesjonalnych archiwistów, którzy zarządzają i wykorzystują zbiory archiwalne firmy⁹¹. Warto dodać, że dwie trzecie firm z globalnej listy Fortune 500⁹², około 20% firm z indeksu FTSE 100 oraz wiele firm prywatnych zatrudnia profesjonalnych archiwistów w celu aktywnego wykorzystywania dokumentacji biznesowej⁹³.

Archiwa biznesowe zlokalizowane są przeważnie w siedzibie organizacji, a w przypadku firm międzynarodowych, dokumentacja może dodatkowo znajdować się w poszczególnych oddziałach na całym świecie. Dla wielu firm kluczową korzyścią z prowadzenia własnego archiwum w siedzibie firmy jest ochrona danych i łatwość, z jaką można je uzyskać w razie potrzeby. Archiwiści dysponują dogłębną wiedzą na temat firmy i jej zbiorów, dzięki czemu mogą nie tylko szybko reagować, ale także przewidywać zapotrzebowanie na archiwalia. Powinni być także świadomi wrażliwości i poufności cennych dokumentów firmy⁹⁴. Część archiwów biznesowych może znajdować się również w specjalnych repozytoriach dedykowanych archiwom biznesu bądź traktującym dokumentację biznesową jako części ich misji. Niektóre repozytoria są częścią uniwersytetów, a niektóre są podmiotami niezależnymi. Kolejnym możliwym rozwiązaniem dla firm jest ulokowanie dokumentacji w regionalnym bądź krajowym archiwum biznesowym.

⁸⁹ J. Strickland, *Organisation and objectives*, [w:] *The International Business Archives...*, s. 163–165.

⁹⁰ K. Logan op.cit., s. 9.

⁹¹ J. Strickland, *Organisation and objectives*, [w:] *The International Business Archives...*, s. 152.

⁹² K. Logan, op.cit., s. 19.

⁹³ *National Archives. Corporate Memory: A Guide to Managing Business Archives* (broszura informacyjna), The National Archives, 2009.

⁹⁴ J. Strickland, *Organisation and objectives*, [w:] *The International Business Archives...*, s. 151–152.

Przykłady takich instytucji znajdziemy m.in. w Szwecji i Niemczech⁹⁵. W końcu, duża część dokumentacji biznesowej może znajdować się również w archiwach publicznych, muzeach, bibliotekach czy archiwach uniwersyteckich. W *The International Business Archives Handbook* wymieniono także różne sposoby i powody przeniesienia dokumentacji biznesowej na rzecz państwa:

- materiały archiwalne są przekazywane na rzecz państwa przez przedsiębiorstwo macierzyste, np. jako inicjatywa wpisująca się w strategię PR, w momencie przeniesienia firmy, przejęcia lub redukcji zatrudnienia, a także gdy przedsiębiorstwo korzysta z zachęt rządowych do deponowania swoich archiwów;
- dokumentacja przeznaczona do zniszczenia jest ratowana przez pracowników lub przez aktywnych archiwistów państwowych, którzy organizują jej deponowanie w lokalnych muzeach, biurach ewidencji, archiwach uniwersyteckich lub archiwach społecznych;
- przedsiębiorstwa są nacjonalizowane, a ich dokumentacja przekazywana do departamentów rządowych, a ostatecznie do archiwów państwowych;
- dokumentacja rządowa dotycząca przedsiębiorstw jest z czasem przekazywana do archiwów państwowych;
- stowarzyszenia zawodowe wspierające biznes udostępniają publicznie swoje archiwa jako organizacje prywatne świadczące usługi archiwów publicznych;
- dokumentacja przedsiębiorstw jest zarządzana przez organizacje charytatywne lub archiwa społeczne⁹⁶.

Jak widać, istnieje duża różnorodność zbiorów i możliwości budowania archiwów biznesowych przez firmy. Lokalizacja archiwum biznesowego ma ogromne znaczenie, gdyż wpływa ona na to, jak oceniana jest jego wiarygodność oraz w dużym stopniu determinuje sposoby wykorzystania zasobu archiwalnego.

Korzyści płynące z posiadania archiwów biznesowych

W końcu, w *The International Business Archives Handbook*⁹⁷ wskazano również na korzyści płynące z posiadania archiwów. Firmy, które zdają sobie sprawę, że archiwa stanowią wartość, zatrudniają profesjonalnych archiwistów i finansują

⁹⁵ Ibidem, s. 153–155.

⁹⁶ K. Logan, op.cit., s. 10–11.

⁹⁷ Ibidem, s. 13.

powstanie i utrzymanie archiwów biznesowych. Często są to organizacje (bądź marki), które mogą pochwalić się odpowiednio długą historią, co może stanowić przewagę konkurencyjną nad innymi firmami obecnymi na rynku. Alternatywnie, firma może podchodzić do zarządzania archiwami w sposób pasywny i jedynie przechowywać materiały historyczne, nie wykorzystując ich w bieżącym zarządzaniu.

Archiwum biznesowe jest bogatym źródłem informacji. Archiwiści są w stanie wydobyć z dokumentacji wiele różnorodnych danych, a co najważniejsze, dzięki badaniom materiałów historycznych potrafią zrozumieć i wyjaśnić przeszłość firmy. Najlepsi archiwiści aktywnie przekazują informacje interesariuszom. Ponadto, jeżeli jest to możliwe, udostępniają archiwalia badaczom, co służy społeczności zewnętrznej. Dla naukowców współpracujących z archiwistami biznesowymi jest to łatwiejszy i bardziej efektywny sposób korzystania z materiałów archiwalnych, gdyż często niemożliwe jest uzyskanie dostępu chociażby do wspomnień ustnych lub dokumentów firmowych przechowywanych np. w domu prezesa⁹⁸.

Główne korzyści, które przynoszą archiwa biznesowe to m.in.:

- marka i marketing: w przypadku marek o długiej tradycji zapisy historyczne pozwalają na analizę jej powstania i rozwoju oraz wgląd w jej wartość. Często firmy starają się uświadomić pracownikom, jak duże znaczenie ma ich historia. Z punktu widzenia konsumenta, marka o długiej tradycji jest często kojarzona z jakością i zaufaniem, o ile przekazy PR są poparte wiarygodnymi i autentycznymi danymi archiwalnymi;
- innowacje: archiwa biznesowe mogą stanowić inspirację dla współczesnych projektantów, naukowców bądź liderów biznesu, oferując możliwość adaptacji pomysłów poprzednich pokoleń do współczesnych realiów. Archiwalia w postaci projektów, poprzednich opakowań czy próbek mogą być uważane za przestarzałe, ale właśnie te artefakty umieszczone w dzisiejszym środowisku komercyjnym nabierają nowego znaczenia i stanowią inspirację do innowacji;
- zarządzanie informacją i dokumentacją: wymagania prawne oferują ustrukturyzowane ramy dla tworzenia, użytkowania i usuwania danych. Ważna jest jednak świadomość tego, jak należy prowadzić dokumentację oraz jakie dane są generowane i przechowywane przez różne jednostki organizacyjne firmy. Np. własność intelektualna organizacji – jej znaki towarowe i patenty – jest niezbędna do ochrony firmy na rynkach lokalnych i zagranicznych.

⁹⁸ Ibidem.

Materiały historyczne są często w tym zakresie bezcennym i unikalnym zasobem, chroniąc przed naruszeniem znaków towarowych, nielegalnym wykorzystaniem patentów i podrobionymi produktami na innych rynkach. W przypadku sporu sądowego szybka lokalizacja zapisów i informacji z dobrze zarządzanego archiwum oferuje ogromną przewagę oraz oszczędność czasu i pieniędzy;

- tożsamość firmy: obecnie wiele firm dostrzega znaczenie tożsamości i reputacji firmy jako cennego zasobu. Firmy, badając i publikując swoją historię, starają się pozycjonować się jako godne zaufania i zdolne do przetrwania zawirowań gospodarczych lub innych wydarzeń społecznych czy politycznych;
- społeczna odpowiedzialność biznesu: działalność zgodna z etyką i celami zrównoważonego rozwoju stała się jednym z priorytetów firm. Starają się one pokazać interesariuszom, w jaki sposób wywierają wpływ na społeczeństwo i środowisko, nie tylko poprzez wykorzystanie danych archiwalnych jako dowodów swoich działań, ale także poprzez wykorzystanie samych archiwów jako narzędzia PR w celu wsparcia programów w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu;
- zarządzanie zasobami ludzkimi: historia firmy postrzegana jest często przez pracodawców jako cenny zasób i eksponowana na jej stronach internetowych. Wiadomo, że potencjalni pracownicy zapoznają się z nią przed przystąpieniem do procesu rekrutacyjnego. Już po zatrudnieniu, nowi pracownicy dobrze reagują na przekaz o przeszłości, który pozwala im zrozumieć kulturę organizacji, do której dołączyli. Wiele firm w procesie onboardingu wykorzystuje historię jako scenografię, przekazując nowozatrudnionym informacje o organizacji i jej wartościach, które współgrają z obecną misją i celami strategicznymi⁹⁹.

Powyższe zestawienie unaocznia, że archiwa biznesowe mogą służyć bardzo wielu celom. Dobre podsumowanie szerokiego wachlarza korzyści, które przynosi archiwa biznesowe, zawiera narodowa strategia na rzecz archiwów biznesowych w Anglii i Walii¹⁰⁰. Podkreślono w niej, że archiwa biznesowe istnieją po to, aby wspierać „innnowacje w zakresie nowych produktów, kultury korporacyjnej i zarządzania tożsamością marki, zabezpieczenia dokumentacji, niezbędnej do celów odpowiedzialności prawnej, ochrony patentowej lub wiarygodności przedsiębiorstwa¹⁰¹”.

⁹⁹ Ibidem, s. 13–18.

¹⁰⁰ *The National Archives. The National Strategy for Business Archives...*, op.cit.

¹⁰¹ Ibidem.

Oczywiście korzyści zależą od docelowych użytkowników, których można podzielić na dwie grupy:

a. Użytkownicy wewnętrzni:

- zarząd: może korzystać z archiwów w celu uzyskania informacji na temat wcześniejszych decyzji strategicznych, historii produktów, a nawet w celu uzyskania cytatów do przemówień;
- dział personalny: z archiwów może pozyskiwać informacje historyczne na potrzeby publikacji o firmie;
- działy prawne: zazwyczaj korzystają z archiwów w celu uzyskania dokumentów związanych z historią znaku towarowego, prawa autorskiego lub patentu;
- działy marketingowe: współpracują z archiwami, aby uzyskać informacje na temat tego, jak dany produkt lub marka były pozycjonowane i reklamowane historycznie;
- działy PR: korzystają z archiwaliów do obsługi zapytań ze strony opinii publicznej dotyczących historii firmy.

b. Użytkownicy zewnętrzni:

- naukowcy/badacze: osoby, które wykorzystują archiwa do prowadzenia badań na potrzeby artykułów lub książek;
- media: poszukają informacji, aby potwierdzić lub podważyć wybrane narracje;
- agencje PR: firmy, które zostały wynajęte przez organizację i potrzebują informacji historycznych¹⁰².

Oczywistym jest fakt, że niektóre firmy, pomimo posiadania wyżej wymienionych działów, nie mają archiwum biznesowego. W części z nich dokumentacja historyczna jest rozproszona – znajduje się w poszczególnych działach i nie jest zarządzana przez wyodrębnioną jednostkę. W takich przypadkach należy zadać pytanie, czy materiały te przechowywane są w odpowiedni i profesjonalny sposób, a przede wszystkim, czy przynoszą firmie wartość dodaną.

Próba diagnozy potencjału rozwoju archiwów biznesowych w Polsce

Dorobek stowarzyszenia ICA SBA oraz różnorodne definicje i modele funkcjonowania archiwów biznesowych na świecie zaprezentowane w niniejszym arty-

¹⁰² K. Wirth, op.cit., s. 2.

kule skłaniają do próby sformułowania diagnozy sytuacji i określenia perspektyw rozwoju archiwów biznesowych w Polsce. Na wstępie warto zaznaczyć, że rzetelna diagnoza wymagałaby pogłębionych badań i analizy archiwów gospodarczych, rozproszonych po całej Polsce oraz poza jej granicami. Zadanie to wykracza poza zakres niniejszej pracy. Intencją autorów jest zatem jedynie zainicjowanie debaty nad możliwościami rozwoju archiwistyki biznesowej w Polsce.

Diagnoza sytuacji w Polsce wg. raportu *Business Archives in International Comparison*

Poza nielicznymi wyjątkami, problematyka archiwów biznesowych w Polsce jest praktycznie nieobecna zarówno w omawianym w niniejszym artykule dorobku ICA SBA, jak i w międzynarodowej literaturze poświęconej archiwistyce biznesowej. Jednym z tych wyjątków jest przywołana we wstępie prezentacja J. Salaksa, przedstawiona podczas seminarium ICA SBA w Bazylei w 2021 r., poświęcona szeroko rozumianym archiwom biznesowym w Europie Środkowej i Wschodniej. Drugim, znacznie ważniejszym, wyjątkiem jest opisywany wcześniej raport *Business Archives in International Comparison*, opublikowany w 2004 r., zawierający analizę porównawczą ustawodawstwa archiwalnego w 111 krajach – w tym w Polsce – w oparciu o wyniki badań ICA opublikowane w kolejnych tomach czasopisma „Archivum”¹⁰³. Analiza porównawcza przedstawiona w raporcie koncentrowała się na 5 kwestiach, dotyczących regulacji prawnych w zakresie: 1) ochrony archiwów jako części dziedzictwa kulturowego państwa; 2) funkcjonowania centralnego rejestru archiwów państwowych i prywatnych; 3) działalności archiwów prywatnych; 4) działalności archiwów gospodarczych; 5) regulacji dotyczących spadków i darowizny materiałów archiwalnych¹⁰⁴. Pomimo, iż jednym z ważnych wniosków raportu jest stwierdzenie, że „głównym problemem nie jest ulepszenie jakości ustawodawstwa, ale przekonanie społeczności biznesowej o kulturowej wartości ich archiwów”¹⁰⁵, badanie pokazało, że Polska jest jednym z czterech krajów, które posiadają regulacje prawne w 4 na 5 kategorii. W kontekście niniejszego artykułu znamienne wydaje się fakt, że jedyną brakującą kategorią są właśnie regulacje dotyczące archiwów biznesowych. Mając na uwadze wspo-

¹⁰³ ICA. *Business archives in international comparison*, op.cit., s. 70–78.

¹⁰⁴ Ibidem s. 79–82.

¹⁰⁵ Ibidem s. 70.

mniany raport, można podjąć próbę podsumowania przeszłości, teraźniejszości i przyszłości archiwistyki biznesowej w Polsce. Może to stać się zachętą do dalszych, pogłębionych badań.

Historyczne uwarunkowania archiwistyki biznesowej w Polsce

Genezy archiwów biznesowych w Polsce można się doszukiwać, podobnie jak na świecie, w okresie rewolucji przemysłowej i wyłaniania się współczesnych firm oraz archiwów gospodarczych z wielkiej własności ziemskiej¹⁰⁶. Jednak w przypadku Polski geneza tych archiwów związana była z rozproszeniem wynikającym nie tylko z prywatnej natury archiwów, ale również z faktu rozbiorów i gromadzenia dokumentacji gospodarczej wg. różnych porządków prawnych i instytucjonalnych państw zaborczych¹⁰⁷.

Przyjmując za innymi autorami za początek niezależnej archiwistyki polskiej 1918 r.¹⁰⁸, trudno poza nielicznymi wyjątkami doszukać się w tym okresie wzmianek nt. sytuacji prywatnych archiwów gospodarczych, co można tłumaczyć innymi wyzwaniami ówczesnej służby archiwalnej uwzględniającymi zabezpieczenie najcenniejszych archiwaliów stanowiących podstawę polskiej państwowości¹⁰⁹. Na tym większą uwagę zasługują publikacje z okresu międzywojennego poświęcone archiwom gospodarczym w Polsce i na świecie, które zawierają informacje zarówno o ograniczeniach¹¹⁰, jak i pierwszych projektach z zakresu polskiej archiwistyki biznesowej¹¹¹.

Okres powojenny w Polsce to nacjonalizacja przemysłu i instytucji finansowych oraz reforma rolna, które z jednej strony spowodowały przerwanie ciągłości instytucjonalnej instytucji biznesowych, a z drugiej spowodowały pozyskanie ogromnej części ich dokumentacji do państwowego zasobu archiwalnego.

¹⁰⁶ A. Tomczak, *Zarys dziejów archiwów polskich*, Toruń 1982, s. 143.

¹⁰⁷ Ibidem, s. 120–127.

¹⁰⁸ Data 1918 r. jako cezura określająca początek polskiej archiwistyki przytaczana jest przez wielu autorów, zob.: A. Tomczak, *Zarys dziejów archiwów*, op.cit.; H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989; J. Adamus-Kowalska, *System informacji archiwalnej w Polsce. Historia, infrastruktura, standardy i metody*, Katowice 2011; W.K. Roman, *Środowisko archiwalne w Polsce. Zarys problematyki badawczej*, [w:] *Archiwiści i historycy wobec państwa i społeczeństwa. Zbiór studiów*, red. J. Kordel, A. Kulecka, Warszawa 2020.

¹⁰⁹ A. Tomczak, op.cit., s. 160–172.

¹¹⁰ A. Bachulski, *Archiwa gospodarcze*, „Archeion” 1938, t. 15, s. 10–25.

¹¹¹ J. Warężak, *Archiwum zakładów przemysłowych Ludwika Geyera w Łodzi*, ibidem, s. 26–34.

Jest to również czas utworzenia archiwów zakładowych¹¹², stanowiących ważny etap w kształtowaniu i egzekwowaniu profesjonalnych standardów służby archiwalnej i dokumentowaniu życia gospodarczego w epoce socjalizmu i gospodarki centralnie planowanej¹¹³. Kategoria archiwów zakładowych wprowadzona w 1951 r. obejmowała swoim zakresem całe spektrum centralnych podmiotów państwowych, administracji lokalnej, sądów, uczelni, szkół, bibliotek, szpitali i in. W rezultacie archiwum zakładowe pełniło rolę archiwum organizacji lub instytucji i często nie miało nic wspólnego z działalnością gospodarczą. W kolejnych latach centralne instytucje archiwalne rozpoczęły wydawanie przewodników oraz prowadzenie regularnych ogólnopolskich kontroli archiwów zakładowych¹¹⁴. W końcu, w 1983 r., termin archiwa zakładowe został uwzględniony w obowiązującej do dziś ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach¹¹⁵.

Diagnoza sytuacji archiwów biznesowych w Polsce nie byłaby jednak kompletna bez uwzględnienia okresu transformacji ustrojowej od 1989, która stała się kolejną ważną cezurą w zakresie dokumentacji biznesowej. Masowa restrukturyzacja i prywatyzacja przedsiębiorstw w latach 90. XX w. po raz kolejny zaburzyły ciągłość instytucjonalną istniejących podmiotów gospodarczych i przyczyniły się do fragmentacji dokumentacji biznesowej¹¹⁶. Dzięki obowiązującej od 1983 r. ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz przepisom o pozyskiwaniu akt firmowych przez państwo w przypadku zaprzestania lub restrukturyzacji działalności, część dokumentacji biznesowej do momentu prywatyzacji została jednak zabezpieczona w archiwach publicznych.

Nawet niezwykle pobieżne przedstawienie historycznych uwarunkowań rozwoju polskiej archiwistyki pozwala na postawienie kilku hipotez nt. przyczyn niewykształcenia się kategorii prywatnych archiwów biznesowych na wzór zachodni w polskim prawodawstwie oraz powodów i skutków klasyfikacji dokumentacji podmiotów gospodarczych w ramach znacznie szerszej kategorii archiwów zakładowych. Opisana powyżej historia zwraca również uwagę na unikalne uwarun-

¹¹² A. Tomczak, op.cit., s. 98.

¹¹³ J. Tandecki, *Archiwa w Polsce w latach 1944–1989. Zarys dziejów*, Toruń 2017, s. 98–100.

¹¹⁴ R. Szczepaniak, *Archiwum zakładowe*, wyd. 3 poprawione i uzupełnione, Warszawa 1973.

¹¹⁵ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 1983, nr 38, poz. 173, z późn. zm.).

¹¹⁶ Istniejące badania wskazują m.in., że w latach 1989–2012 upadło 10% zakładów założonych do 1988 r. – zob.: W. Żółtkowski, A. Karpiński, S. Paradysz, P. Soroka, *Jak powstawały i jak upadały zakłady przemysłowe w Polsce*, Warszawa 2013, s. 48–49.

kowania polskiej archiwistyki biznesowej w postaci nieciągłości instytucjonalnej polskich przedsiębiorstw¹¹⁷.

Prawne uwarunkowania archiwistyki biznesowej w Polsce

Podstawową normą krajową regulującą zasady przechowywania historycznej dokumentacji życia gospodarczego w Polsce jest ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 1983 r.¹¹⁸ Zgodnie z ustawą narodowy zasób archiwalny składa się z państwowego zasobu archiwalnego, tworzonego głównie przez spółki i instytucje państwowe, oraz niepaństwowego zasobu archiwalnego, tworzonego głównie przez organizacje prywatne i trzeciego sektora, w tym firmy, partie polityczne, stowarzyszenia i instytucje religijne¹¹⁹. Dokumentacja archiwalna przedsiębiorstw państwowych stanowi zatem część państwowego zasobu archiwalnego, a przedsiębiorstwa te posiadają zazwyczaj profesjonalne archiwa zakładowe. Przykładem przedsiębiorstw zobowiązanych do prowadzenia archiwów zakładowych, które można by uznać za archiwa biznesowe są m.in. Telewizja Polska, Polskie Radio, Polskie Koleje Państwowe, Poczta Polska, Mennica Polska oraz Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych¹²⁰. Obowiązująca ustawa reguluje również sytuację dokumentacji archiwalnej firm prywatnych oraz firm rodzinnych, które z definicji są częścią niepaństwowego zasobu archiwalnego. Warto jednak podkreślić, że rejestracja prywatnych archiwów w formalnym rejestrze niepaństwowego zasobu archiwalnego jest dobrowolna i firmy rzadko się na nią decydują. W efekcie szacuje się, że niepaństwowy zasób archiwalny stanowi jedynie około 10% zasobu narodowego, a większość tego zasobu pozostaje niezidentyfikowana¹²¹. Warto zwrócić uwagę na dodatkowe przepisy dotyczące ewidencji zagrożonych archiwów gospodarczych w przypadku likwidacji instytucjonalnej uwzględnione w rozdziale 4b ustawy. Zgodnie z tymi przepisami, w przypadku trwałego zaprzestania działalności przez orga-

¹¹⁷ J. Kochanowicz, *The Curse of Discontinuity: Poland's Economy in a Global Context, 1820–2000*, "Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte / Economic History Yearbook" 2014, t. 55, nr 1, s. 129–148, <https://doi.org/10.1515/jbwg-2014-0005> [dostęp: 6.06.2021].

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ E. Borodij, *Kancelaria i Archiwum Zakładowe*, wyd. 4, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Warszawa, 2009, s. 20.

¹²⁰ Ibidem, s. 24.

¹²¹ Ibidem, s. 18.

nizację lub przedsiębiorstwo, materiały stają się własnością państwa, wchodzą do państwowego zasobu archiwalnego i podlegają przekazaniu właściwej jednostce państwowej sieci archiwalnej wskazanej decyzją Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych¹²².

Pobieżna analiza obowiązujących w Polsce przepisów w dużej mierze potwierdza wyniki diagnozy z opisywanego wcześniej raportu, wskazując, że obowiązująca ustawa w jasny sposób reguluje i zabezpiecza kwestie archiwów w firmach państwowych oraz reguluje zabezpieczanie dokumentacji przedsiębiorstw likwidowanych. W rezultacie, o ile w spółkach państwowych wykształciły się archiwa, które z powodzeniem można by uznać za modelowe archiwa biznesowe w rozumieniu ICA SBA, o tyle skala rozpoznania i ewidencji prywatnych archiwów biznesowych pozostaje wyzwaniem.

Instytucje archiwalne i sieci profesjonalne archiwistyki biznesowej w Polsce

Opisane powyżej uwarunkowania historyczne i prawne pozwalają na zrozumienie przeszłości i terażniejszości archiwów biznesowych w Polsce. Próba zrozumienia przyszłego potencjału rozwoju polskiej archiwistyki biznesowej wymaga spojrzenia na istniejącą sieć interesariuszy, instytucji archiwalnych i stowarzyszeń profesjonalnych. Pierwszym i najważniejszym interesariuszem w zakresie archiwistyki biznesowej są archiwa państwowe, które z jednej strony zapewniają ochronę i dostęp do przechowywanych zbiorów¹²³, a z drugiej kształtują i promują standardy archiwistyki w Polsce. Z punktu widzenia rozwoju archiwistyki biznesowej kluczowymi interesariuszami są również Stowarzyszenie Archiwistów Polskich (dalej: SAP)¹²⁴ oraz sieć licencjonowanych pry-

¹²² Szczegóły postępowania określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie warunków i trybu przekazywania do archiwów państwowych materiałów archiwalnych tworzących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny (Dz. U. 2015, poz. 1773). Ogólne wytyczne dotyczące ewidencji w przypadku likwidacji przedsiębiorstwa – zob.: Archiwum Narodowe w Krakowie. Likwidacja jednostek organizacyjnych, <https://ank.gov.pl/co-robimy/nadzor-archiwalny/likwidacja-jednostek-organizacyjnych/> [dostęp: 15.06.2021].

¹²³ Szukaj w archiwach, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/en/o-serwisie> [dostęp: 15.06.2021].

¹²⁴ Na temat stowarzyszenia, zob. Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, <https://sap.waw.pl/> [dostęp: 15.06.2021].

watnych przechowawców dokumentacji¹²⁵. Podczas gdy SAP zapewnia edukację w zakresie standardów archiwizacji dokumentacji biznesowej¹²⁶, sieć prywatnych przechowawców odgrywa ważną rolę w monitorowaniu likwidacji spółek i zabezpieczaniu ich dokumentacji. W kontekście niniejszego artykułu na szczególną uwagę zasługuje inicjatywa pn. „Nie tylko państwo tworzy historię”, cyklicznie organizowana we współpracy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, która w sposób bezpośredni poświęcona jest kwestii zabezpieczenia dokumentacji prywatnych podmiotów gospodarczych¹²⁷.

Z punktu widzenia promocji i komunikowania wartości archiwów biznesowych warto zwrócić uwagę na sieć publicznych muzeów techniki, przemysłu i placówek specjalistycznych¹²⁸, które często *de facto* pełnią rolę lub aspirują do statusu archiwów biznesu. W ostatnich latach obserwować można również wzrost liczby i popularności regionalnych inicjatyw¹²⁹ oraz prywatnych projektów muzeów korporacyjnych¹³⁰, które aktywnie angażują się w pozyskiwanie rozproszonych lub zaginionych zbiorów archiwalnych oraz działania związane z rozwojem kultury i tożsamości społeczności lokalnej. Kolejną grupą interesariuszy mogącą, jak wskazuje międzynarodowe doświadczenie ICA SBA, pełnić podwójną rolę: centrum rozwoju kompetencji w zakresie archiwistyki oraz instytucji przechowywującej i aktywnie wykorzystującej archiwa w badaniach naukowych, są uczelnie. W Polsce istnieje również sieć doświadczonych na-

¹²⁵ Informacje o wymaganiach i wykaz przechowawców, zob.: Archiwa państwowe. Dokumentacja pracownicza, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/dla-uzytownikow/dokumentacja-pracownicza/informacja-dla-os%C3%B3b> [dostęp: 2.06.2021].

¹²⁶ Informacja o kursach kancelaryjno-archiwalnych na stronie internetowej SAP, zob.: Stowarzyszenie Archiwistów Polskich. Kursy kancelaryjno-archiwalne I i II stopnia, <https://sap.waw.pl/kursy-kancelaryjno-archiwalne/> [dostęp: 2.06.2021].

¹²⁷ Na temat konferencji w 2013 r., zob.: <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/archiwisci-chca-zabezpieczyc-dokumentacje-sektora-prywatnego/j2n6c> [dostęp: 2.06.2021]. Na temat konferencji w 2015 r., zob.: <https://archiwa.gov.pl/pl/4194-konferencja-z-cykladu-nie-tylko-pa%C5%84stwo-tworzy-historie%C4%99> [dostęp: 2.06.2021].

¹²⁸ Listę wspomnianych muzeów można znaleźć m.in. na Wikipedii, zob.: Wikipedia. Lista muzeów techniki, przemysłu i specjalistycznych w Polsce, https://pl.wikipedia.org/wiki/Lista_muze%C3%B3w_tekniki_przemys%C5%82u_i_specjalistycznych_w_Polsce [dostęp: 2.06.2021].

¹²⁹ Przykład wspomnianej inicjatywy, zob.: Szlak Zabytków Techniki województwa śląskiego, <https://zabytkitechniki.pl/> [dostęp: 6.07.2021].

¹³⁰ Przykłady takich projektów, zob.: Muzeum Lniarstwa, <https://www.muzeumlniarstwa.pl/> [dostęp: 2.06.2021]; Muzeum Polskiej Wódki, <https://muzeumpolskiejwodki.pl/> [dostęp: 2.06.2021]; Muzeum Fabryki Norblina, <https://fabrykanorblina.pl/muzeum-fabryki-norblina/> [dostęp: 2.06.2021].

ukowców i uczelni oferujących uniwersyteckie wykształcenie archiwistyczne, jak i kursy i szkolenia z zakresu archiwistyki¹³¹. Archiwistyka biznesowa może stanowić również przedmiot działalności uczelni ekonomicznych i biznesowych, którym przedsiębiorstwa mogą na stałe lub na czas określony powierzyć gromadzenie i przechowywanie materiałów archiwalnych¹³². I wreszcie, jednym z najnowszych osiągnięć w zakresie identyfikowania niepaństwowego zasobu archiwalnego, który może docelowo dotyczyć działalności gospodarczej, są archiwa społeczne¹³³. Od 2002 r. Fundacja Ośrodka KARTA sukcesywnie rozwija bazę archiwów społecznych, a od 2020 r. wraz z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego współtworzy Centrum Archiwów Społecznych (dalej: CAS)¹³⁴. Obecnie baza archiwów społecznych obejmuje 604 archiwa działające w 300 lokalizacjach, z których jednak tylko 9 sklasyfikowano jako związane z działalnością przemysłową¹³⁵. Z punktu widzenia potencjalnego rozwoju archiwistyki biznesowej na szczególną uwagę zasługuje przede wszystkim działalność edukacyjna CAS uwzględniająca bezpłatne szkolenia dla archiwistów społecznych oraz bezpłatne publikacje i webinaria poświęcone standardom i metodom konserwacji¹³⁶. Wszystkie te działania mogą z powodzeniem być zaadaptowane do potrzeb archiwów biznesowych i właścicieli firm prywatnych. Co najważniejsze, CAS oferuje archiwistom bezpłatny profesjonalny otwarty system archiwizacji (OSA)¹³⁷, który może być z powodzeniem wykorzystany przez archiwistów biznesowych. Zmniejsza on bariery finansowe w zakresie ochrony archiwów biznesowych, tak ważne z punktu widzenia małych przedsiębiorców i firm rodzinnych.

¹³¹ Kursy i studia w zakresie archiwistyki oferowane są m.in. na Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytecie Łódzkim oraz Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

¹³² E. Borodij, op.cit., s. 24.

¹³³ M. Wiśniewska-Drewniak, *Inaczej to zniknie. Archiwa społeczne w Polsce – wielokrotne studium przypadku*, Toruń 2019.

¹³⁴ Centrum Archiwistyki Społecznej, <https://cas.org.pl/> [dostęp: 2.06.2021].

¹³⁵ Centrum Archiwistyki Społecznej. Baza archiwów społecznych, https://cas.org.pl/baza-archiwow/?order%5Bcity%5D=asc&page=1&perPage=25&tags_slug=przemysl [dostęp: 2.06.2021].

¹³⁶ Centrum Archiwistyki Społecznej. Szkolenia i konsultacje, <https://cas.org.pl/co-robimy/szkolenia-i-konsultacje/> [dostęp: 2.06.2021].

¹³⁷ Otwarty System Archiwizacji, <https://osa.archiwa.org> [dostęp: 2.06.2021].

Podsumowanie: Perspektywy rozwoju polskich archiwów biznesowych

Ogólny przegląd uwarunkowań funkcjonowania archiwistyki biznesowej w Polsce pozwala stwierdzić, że ma ona duży potencjał rozwoju. Pojawiające się inicjatywy prywatne wskazują na rosnące zainteresowanie historią biznesu i dziedzictwem przemysłowym oraz na wzrost świadomości na temat ich wartości. Równocześnie sieć instytucji centralnych, uczelni i stowarzyszeń oferuje sprawdzone standardy i kompetencje niezbędne do rozwoju prywatnej archiwistyki biznesowej. Przed archiwistyką biznesową w Polsce stoi jednak wiele wyzwań, pośród których wymienić należy m.in. rozproszenie i słabe rozpoznanie aktualnego stanu archiwów, szczególnie w przypadku firm prywatnych i rodzinnych, brak wydzielonej i jasno zdefiniowanej kategorii archiwum biznesowego oraz ograniczone zaangażowanie polskich archiwistów w spotkaniach i strukturach stowarzyszenia ICA SBA.

Wydaje się jednak, iż tę ostatnią barierę będzie najłatwiej przezwyciężyć, szczególnie w kontekście zaprezentowanego w niniejszym artykule imponującego dorobku i wkładu stowarzyszenia ICA SBA w wyznaczanie i kształtowanie międzynarodowych standardów archiwistyki biznesowej. Aktywny udział archiwistów z Polski w forum ICA SBA wzbogaciłby międzynarodową debatę o nowe perspektywy, zwróciłby uwagę na unikalne wyzwania i nowe modele archiwistyki oraz, co najważniejsze, stałby się źródłem inspiracji w procesie rozwoju polskich archiwów biznesowych.

Źródła

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie warunków i trybu przekazywania do archiwów państwowych materiałów archiwalnych tworzących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny (Dz. U. 2015, poz. 1773).
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 1983, nr 38, poz. 173, z późn. zm.).

Opracowania

- Adamus-Kowalska, J., *System informacji archiwalnej w Polsce: Historia, infrastruktura, stadardy i metody*, Katowice, 2011.
- Anson M., *History in Firms' Documents: 75 Years of the Business Archives Council*, „Business Archives” 2010, t. 100, s. 1–11.
- Bachulski, A., *Archiwa gospodarcze w państwach kapitalistycznych*, „Archeion” 1951, t. 19, s. 254–263.
- Bachulski, A., *Archiwa gospodarcze*, „Archeion” 1938, t. 15, s. 10–25.
- Borodij E., *Kancelaria i Archiwum Zakładowe*, wyd. 4, Warszawa 2009.
- Crisis, Credibility and Corporate History*, ICA Studies, red. A. Bieri, Liverpool 2015, https://books.google.pl/books/about/Crisis_Credibility_and_Corporate_History.html?id=Y5o6DwA-AQBAJ&redir_esc=y [dostęp: 15.07.2021]
- Fode H., Fink J., *Business archives in Scandinavia*, „Archives and Manuscripts” 1999, t. 27 (2), s. 54–67.
- Foster W.M., Coraiola D.M., Suddaby R., Kroezen J., Chandler D., *The strategic use of historical narratives: A theoretical framework*, „Business History” 2017, nr 59 (8), s. 1176–1200.
- Holmes O.W., *Some Reflections on Business Archives in the United States*, „The American Archivist” 1954, 4 (17), s. 291–304.
- Hull A., Scott P., *The 'value' of business archives: assessing the academic importance of corporate archival collections*, „Management & Organizational History” 2000, t. 15 (1), s. 1–21, DOI: [10.1080/17449359.2020.1769676](https://doi.org/10.1080/17449359.2020.1769676) [dostęp: 15.07.2021].
- International Council on Archives. Business archives in international comparison. Report to ICA Congress 2004 Vienna, Austria, 2004*, <https://www.ica.org/en/business-archives-international-comparison-1> [dostęp: 15.07.2021].
- Karpiński A., S. Paradysz, P. Soroka, W. Żółtkowski, *Jak powstawały i jak upadały zakłady przemysłowe w Polsce*, Warszawa 2013.
- Kilbride W., Mortlock J., Staples T., *Managing digital business archives*, [w:] *The International Business Archives Handbook*, red. A. Turton, Nowy Jork 2017, s. 316–355.
- Kochanowicz J., *The Curse of Discontinuity: Poland's Economy in a Global Context, 1820–2000*, „Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte / Economic History Yearbook” 2014, t. 55, nr 1, s. 129–148, <https://doi.org/10.1515/jbwg-2014-0005> [dostęp: 6.06.2021].
- Lasewicz P., *Forget the Past? Or History Matters? Selected Academic Perspectives on the Strategic Value of Organizational Pasts*, „The American Archivist” 2015, nr 1 (78), s. 74–75.
- Leveraging Corporate Assets: New Global Directions for Business Archives*, Tokio 2012, https://www.shibusawa.or.jp/english/center/network/01_icasbl/Tokyo/leveraging.html [dostęp: 15.07.2021].

- Logan K., *An introduction to business archives*, [w:] *The International Business Archives Handbook*, red. A. Turton, Nowy Jork 2017, s. 3–31.
- Mathias P., *The First Half-century: Business History, Business Archives and the Business Archives Council*, „Business Archives” 1884, t. 50, s. 1–16.
- Matsuzaki Y., *The Shibusawa Shashi Project and sharing information on business archives in Japan*, „Business Archives” 2005, t. 91, s. 28–43.
- National Archives. *Corporate Memory: A Guide to Managing Business Archives*, Kew 2009.
- Pantelakis N., *Business archives in Greece*, „Business Archives” 1997, t. 73, s. 49–54.
- Pino F., *Creating the Best Business Archive. Achieving a good return on investment*, Mediolan 2017.
- Robótka H., Ryszewski, B., Tomczak, A., *Archiwistyka*, Warszawa 1989.
- Roche in the World 1896-2021. A Global History*, red. A.L. Bieri, Bazylea 2021.
- Roman W.K., *Środowisko archiwalne w Polsce. Zarys problematyki badawczej*, [w:] *Archiwiści i historycy wobec państwa i społeczeństwa. Zbiór studiów*, red. J. Kordel, A. Kulecka, Warszawa 2020.
- Ryan T., *Sustainability In Business Archives*, https://mydigitalpublication.com/publication/?i=301933&article_id=2481678&view=articleBrowser&ver=html5 [dostęp: 20.07.2021].
- Sayers R.S. *The work of the Business Archives Council*, „Aslib proceedings” 1957, 9 (7), s. 193–198.
- Schwarzkopf S., *Why business historians need a constructive theory of the archive*, „Business Archives” 2013, t. 105, s. 1–9.
- Strickland J., *Models of management for business archives: an overview* (prezentacja multimedialna), <https://www.ica.org/en/sba-conference-%E2%80%9Ccreating-best-business-archive%E2%80%9D-konstank-italy-15-16-june-2015-2015-ica-sba-conference> [dostęp: 6.06.2021].
- Strickland J., *Organisation and objectives*, [w:] *The International Business Archives Handbook*, red. A. Turton, Nowy Jork, 2017, s. 151–173.
- Szczepaniak R., *Archiwum zakładowe*, wyd. 3 poprawione i uzupełnione, Warszawa 1973.
- Tandecki J., *Archiwa w Polsce w latach 1944–1989. Zarys dziejów*, Toruń 2017.
- The International Business Archives Handbook: Understanding and managing the historical records of business*, red. A. Turton, Londyn 2017.
- The National Archives. *The National Strategy for Business Archives (England and Wales)*, 2009, <https://www.nationalarchives.gov.uk/archives-sector/projects-and-programmes/business-archives-strategy/> [dostęp: 20.07.2021].
- Tomczak A., *Zarys dziejów archiwów polskich*, Toruń 1982.
- Turton A., *Access*, [w:] *The International Business Archives Handbook*, red. A. Turton, Nowy Jork 2017, s. 293–315.
- Wareżak, J., *Archiwum zakładów przemysłowych Ludwika Geyera w Łodzi*. „Archeion” 1938, t. 15, s. 26–34.

Wiltshire R., *Acquisition, appraisal, arrangement and description*, [w:] *The International Business Archives Handbook*, red. A. Turton, Nowy Jork 2017, s. 174–252.

Wirth K., *Advocating Business Archives*, „Business Archives Section Newsletter”, 1997.

Wiśniewska-Drewniak M., *Inaczej to zniknie. Archiwa społeczne w Polsce – wielokrotne studium przypadku*, Toruń 2019.

Netografia

Archiwa państwowe. Dokumentacja pracownicza, <https://www.archiwa.gov.pl/pl/dla-uzytkownikow/dokumentacja-pracownicza/informacja-dla-os%C3%B3b> [dostęp: 2.06.2021].

You Tube. Kanał Roche, https://www.youtube.com/watch?v=MmLPRb_NeQM [dostęp: 15.06.2021].

Wikipedia. Lista muzeów techniki, przemysłu i specjalistycznych https://pl.wikipedia.org/wiki/List_a_muze%C3%B3w_tekniki,_przemys%C5%82u_i_specjalistycznych_w_Polsce [dostęp: 2.06.2021].

Szukaj w archiwach, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/en/o-serwisie> [dostęp: 15.06.2021].

Facebook. ICA SBA, <https://www.facebook.com/ICASBA/> [dostęp: 06.06.2021].

Business Archives Council (BAC), <https://businessarchivescouncil.org.uk/> [dostęp: 15.06.2021].

Centrum Archiwistyki Społecznej, <https://cas.org.pl/> [dostęp: 2.06.2021].

International Council on Archives. Section on Business Archives, <https://www.ica.org/en/section-on-business-archives-sba> [dostęp: 6.06.2021].

Centre for Business History. ICA SBA 2017: „The Future Role of Business Archives”, <https://www.naringslivshistoria.se/en/cfn-nyheter/future-role-business-archives/> [dostęp: 6.06.2021].

Section on Business Archives. Conference, San Francisco, September 17–18, <http://archivistconnection.com/icasba2019/> [dostęp: 15.07.2021].

Roche. Webcast&Video Portal. A Global History for a Global Business: Roche’s 125 Year Anniversary – 03 Jun 2021, https://streamingmedia.roche.com/media/A+Global+History+for+a+Global+BusinessA+Roche%27s+125+Year+Anniversary+-+03+Jun+2021/1_caq4ifuk [dostęp: 15.06.2021].

Eric Ericson Hall, <https://ericericsonhallen.se/> [dostęp: 6.06.2021].

History Factory, <https://www.historyfactory.com/> [dostęp: 6.06.2021].

Preservica, <https://preservica.com/> [dostęp: 15.06.2021].

Business Archives Council, <https://businessarchivescouncil.org.uk/> [dostęp: 15.06.2021].

Muzeum Lniarstwa, <https://www.muzeumlniarstwa.pl/> [dostęp: 2.06.2021].

Muzeum Polskiej Wódki, <https://muzeumpolskiejwodki.pl/> [dostęp: 2.05.2021].

- Muzeum Fabryki Norblina, <https://fabrykanorblina.pl/muzeum-fabryki-norblina/> [dostęp: 2.06.2021].
- Otwarty System Archiwizacji, <https://osa.archiwa.org> [dostęp: 5.06.2021].
- Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, <https://sap.waw.pl/> [dostęp: 15.06.2021].
- Shibusawa Eiichi Memorial Foundation, https://www.shibusawa.or.jp/english/center/network/01_icasbl.html [dostęp: 15.06.2021].
- Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, <https://zabytkotechniki.pl/> [dostęp: 6.07.2021].
- Centre for Business History, <https://www.naringslivshistoria.se/en/cfn-nyheter/filmserie-om-sparbanksiden-och-sparbankernas-historia/> [dostęp: 6.06.2021].
- Museimpresa, <https://museimpresa.com/> [dostęp: 6.06.2021].